

Musea en Beeldende Kunst in Utrecht

Sectoranalyse 2017

22 januari 2018

Jan-Willem van Giessen
Lonneke Broeks

Musea en Beeldende Kunst in Utrecht - Sectoranalyse 2017

Inhoud	Pagina
1. Context en aanpak van de sectoranalyse	3
1.1 Context	3
1.2 Werkwijze	3
2. Schets van de sector Musea en Beeldende kunst in Utrecht	5
2.1 Subsidiestromen vanuit de gemeente Utrecht	5
2.2 Musea in Utrecht	6
2.3 Instellingen voor beeldende kunst in Utrecht	11
2.4 Galeriers	17
2.5 Platforms en samenwerking binnen de beeldende kunst	18
2.6 Beeldende kunst opleidingen en cursussen	19
2.7 Educatie	20
2.8 Individuele kunstenaars	21
2.9 Kunst in de openbare ruimte	25
3. Actuele thema's binnen de sector musea en beeldende kunst	27
3.1 Inleiding	27
3.2 Beroepspraktijk van kunstenaars	27
3.3 Bekendheid van de sector musea en beeldende kunst en publieksbereik	30
3.4 Schakel tussen gemeente en veld	30
3.5 Financiering	31
3.6 Maatschappelijke waarde beeldende kunst en musea	33
3.7 Verkokerde beleidsterreinen bij gemeente	35
3.8 Klaar voor een schaa sprong	36
3.9 Stadsontwikkeling schept mogelijkheden	37
3.10 Investeren in samenwerking	37
4. Kansen voor het versterken van de sector musea en beeldende kunst in Utrecht	39
Bijlage 1 – Gesprekspartners	44
Bijlage 2 – Bronnen en aanvullend materiaal	46

1. Context en aanpak van de sectoranalyse

1.1 Context

De gemeente Utrecht heeft Berenschot gevraagd een sectoranalyse musea en beeldende kunst uit te voeren. Aanleiding voor deze analyse vormt onder meer de aanstaande verandering in het cultuurbestel waarbij de stedelijke regio's meer invloed krijgen. Daarnaast heeft de gemeenteraad, op advies van de Commissie Cultuurnota, gevraagd om sectoranalyses uit te laten voeren. De analyses moeten een goed beeld opleveren van de ontwikkelingen en opvattingen binnen de sectoren. De gemeente heeft in 2017 van de diverse culturele deelsectoren analyses laten maken, om de gehele cultuursector in samenhang te kunnen overzien en afwegingen te kunnen maken voor het toekomstig cultuurbeleid voor de gemeente Utrecht. De sectoranalyses bieden bouwstenen voor het nieuwe cultuurbeleid.

Deze analyse richt zich op de sector musea en beeldende kunst, gesubsidieerd en niet gesubsidieerd. In hoofdstuk 2 wordt het huidige veld van de sector musea en beeldende kunst in Utrecht geschetst. Hoofdstuk 3 bevat een aantal waarnemingen die per thema worden gepresenteerd. De rapportage sluit af met een samenvattend hoofdstuk waarin de belangrijkste issues en vooruitzichten van de sector op een rij worden gezet.

1.2 Werkwijze

Voor de totstandkoming van deze analyse is gebruik gemaakt van diverse informatiebronnen, variërend van landelijke trendanalyses tot jaarverslagen, beleidsplannen en websites van het Utrechtse veld van musea en beeldende kunst. Om tot een lokaal gekleurde en breder gedragen analyse van de sector te komen, zijn drie sessies georganiseerd waaraan professionals hebben deelgenomen die werkzaam zijn in de sector musea en beeldende kunst in Utrecht (bij een instelling of vanuit een eigen praktijk) of de Utrechtse sector goed kennen¹. Florens Booij en Jelmer Jepsen hebben het onderzoek vanuit de gemeente Utrecht begeleid en ondersteund.

Belangrijk uitgangspunt bij de sectoranalyse is de betrokkenheid van het veld. Deze is mogelijk gemaakt door het organiseren van een aantal sessies en de uitnodiging aan het veld om de conceptversie van de sectoranalyse van commentaar te voorzien. Er is voor gekozen om de werksessies te organiseren rond vier thema's: 1) vestigingsklimaat kunstenaars, 2) publiek, 3) flexibiliteit van het cultuurstelsel, 4) culturele infrastructuur in Utrecht. Het stond de deelnemers met nadruk vrij om knelpunten of nieuwe thema's te benoemen tijdens de bijeenkomsten, of om andere prioriteiten aan te geven.

De deelnemers aan de sessies zijn in de gelegenheid gesteld om te reageren op de conceptversie van de sectoranalyse. Hierdoor ontstond de mogelijkheid voor het veld om opvattingen over bepaalde thema's aan te scherpen dan wel aan te vullen.

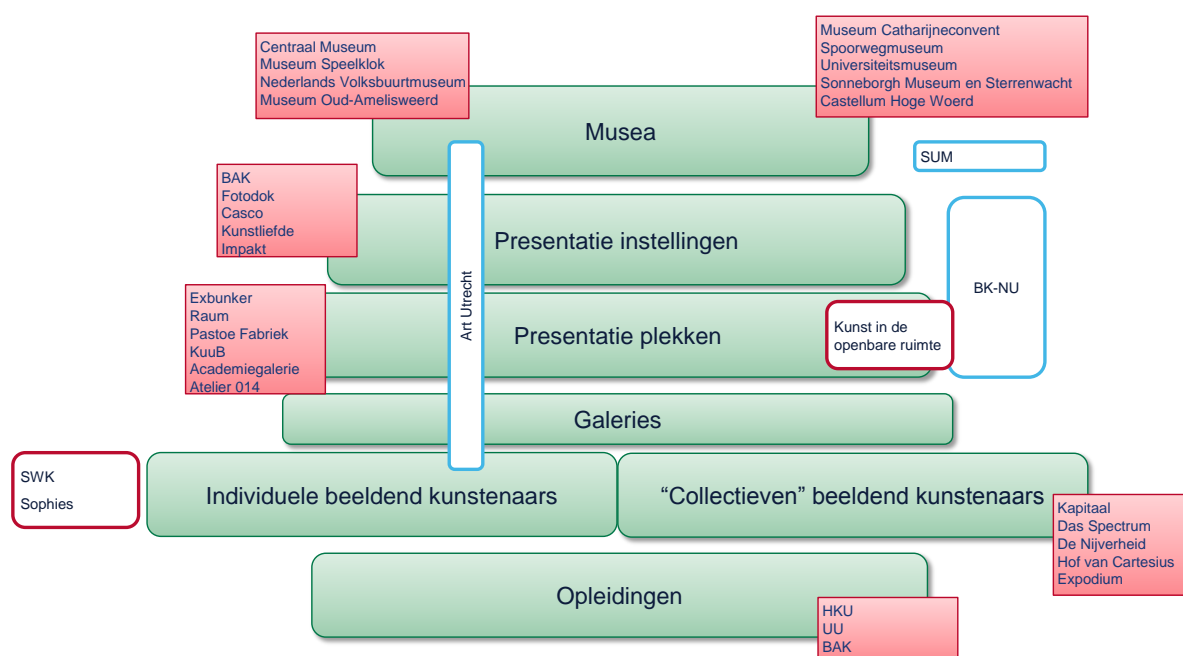
¹ De namen van de deelnemers en de organisaties die hebben deelgenomen aan de sessies zijn opgenomen als bijlage bij dit rapport.

Berenschot

De sectoranalyse is niet bedoeld als evaluatie van de effectiviteit van het cultuurbeleid van de gemeente Utrecht. De analyse betreft nadrukkelijk geen doorlichting van het functioneren van de individuele instellingen voor beeldende kunst en de musea. De sectoranalyse bevat om die reden dus ook geen waardeoordelen van Berenschot over het gemeentelijk cultuurbeleid en de prestaties van instellingen.

2. Schets van de sector Musea en Beeldende kunst in Utrecht

In dit hoofdstuk brengen we de huidige sector musea en beeldende kunst in Utrecht in kaart. Welke instellingen en organisaties, zowel gesubsidieerd als niet gesubsidieerd, spelen in dit veld een rol en wat zijn hun activiteiten? Hoe lopen de financieringsstromen vanuit de gemeente, en welke overlegstructuren zijn er? We maken hierbij onderscheid tussen musea, presentatie-instellingen, presentatie plekken, galeries en beeldend kunstenaars en gaan in op hoe Utrecht kunst in de openbare ruimte vormgeeft. De “bijkorf” van de beeldende kunst en musea in Utrecht ziet er als volgt uit.

2.1 Subsidiestromen vanuit de gemeente Utrecht

De totale gemeentelijke structurele subsidie voor musea en beeldende kunst instellingen vanuit culturele zaken bedroeg in 2017 € 9.600.912. Daarvan gaat € 1.202.024,- naar beeldende kunstinstellingen en € 8.398.888,- naar de Utrechtse musea. In onderstaand overzicht is de verdeling van de *structurele* subsidies (dus geen projectsubsidies) over de afgelopen jaren weergegeven.

Structurele subsidies instellingen voor beeldende kunst					
	2013	2014	2015	2016	2017
BAK	€ 470.000	€ 470.000	€ 470.000	€ 474.700	€ 480.810
Fotodok	€ 75.000	€ 75.000	€ 75.000	€ 75.750	€ 127.875
Kunstliefde	€ 27.247	€ 27.247	€ 27.247	€ 27.519	€ 86.955
Kapitaal	€ 60.000	€ 60.000	€ 50.000	€ 50.000	-
Exbunker	-	-	-	-	€ 12.276
Casco	€ 119.366	€ 119.366	€ 119.366	€ 120.559	€ 112.530
Impakt	€ 179.514	€ 179.514	€ 179.514	€ 181.309	€ 132.990
SWK	€ 181.314	€ 181.314	€ 181.314	€ 183.127	€ 198.589
Sophia	€ 49.070	€ 49.070	€ 48.546	€ 49.032	€ 49.999
Structurele subsidies musea					
	2013	2014	2015	2016	2017
Centraal Museum	€ 7.202.718	€ 7.274.657	€ 7.233.549	€ 7.160.884	€ 7.325.585
MOA	-	-	-	-	€ 100.000
Museum Speelklok	€ 718.385	€ 718.385	€ 718.385	€ 711.569	€ 850.543
Volksbuurtmuseum	€ 119.253	€ 119.253	€ 119.253	€ 120.445	€ 122.760
Sonnenborgh	€ 75.000	€ 75.000	€ 75.000	€ 75.000	€ 75.000

Tabel 1 - overzicht structurele subsidies 2013 - 2017

Van de instellingen voor beeldende kunst ontvangt BAK het grootste bedrag, gevolgd door Impakt en de ondersteunende instelling SWK. Enkele instellingen ontvingen in 2017 meer dan in de vorige beleidsperiode, zoals Fotodok en Kunstliefde. Kapitaal heeft in 2017 geen subsidie meer ontvangen van de gemeente, terwijl Exbunker voor het eerst structurele subsidie heeft ontvangen.

De gemeente Utrecht afdeling culturele zaken subsidieert vier musea, waarvan het Centraal Museum verreweg de meeste subsidie ontvangt. Sonnenborgh - Museum & Sterrenwacht wordt ook door de gemeente gesubsidieerd, maar dan vanuit de afdeling Economische Zaken. Het museum (en archeologie) van Castellum Hoge Woerd is onderdeel van de gemeente zelf.

2.2 Musea in Utrecht

Utrecht kent een grote verscheidenheid aan musea, zowel gevestigd in het Museumkwartier in de binnenstad van Utrecht als daarbuiten. Zoals hierboven al genoemd, worden er vier musea door de afdeling culturele zaken van de gemeente structureel gesubsidieerd in 2017: het Centraal Museum, Museum Speelklok, het Volksbuurtmuseum en Museum Oud-Amelisweerd. Andere belangrijke spelers in het veld van de Utrechtse musea zijn Museum Catharijneconvent, het Spoorwegmuseum, het Universiteitsmuseum en Sonnenborgh - Museum en Sterrenwacht.

De aanwezigheid van de musea in Utrecht is een belangrijke reden voor bezoekers en toeristen om Utrecht te bezoeken. Zoals in de Cultuurkaart van de Atlas van Gemeente (2017) wordt beschreven, is ook het bezoek van inwoners uit Utrecht zelf groot; groter dan in andere steden. De bezoekers van de Utrechtse musea zijn voor 50% afkomstig uit de regio (gemeente Utrecht en omliggende

gemeenten, 45% is nationaal bezoek en 5% internationaal (bron: Visiedocument Utrechtse musea, 2016).

Onderstaand tabel geeft de bezoekersaantallen van de musea in 2016 weer. Het Spoorwegmuseum en het Centraal Museum zijn in bezoekersaantallen met afstand de grootste musea.

Museum	Bezoekersaantallen 2016
Spoorwegmuseum	425.000
Centraal Museum	285.000
Museum Catharijneconvent	125.000
Museum Speelklok	89.711
Universiteitsmuseum	75.000
Museum Oud-Amelisweerd (MOA)	27.500
Sonnenborgh - Museum & Sterrenwacht	20.211
Volksbuurtmuseum	8 509

Tabel 2 - overzicht bezoekersaantallen musea 2016

Hierna geven wij een overzicht van de belangrijkste spelers in het Utrechtse veld van musea.

2.2.1 Door de gemeente structureel gesubsidieerde musea in 2017

Centraal Museum Utrecht

Het Centraal Museum gevestigd in het museumkwartier is een museum voor beeldende kunst en stadsgeschiedenis, met een collectie bestaande uit vijf profielen: moderne kunst, hedendaagse kunst, oude kunst, stadsgeschiedenis en mode & kostuums. Daarnaast behoort ook het Nijntje Museum en het Rietveld Schröderhuis tot het Centraal Museum. Het is het oudste stedelijke museum van Nederland, opgericht in 1838 en trok in 2016 285.000 bezoekers. In 2017 heeft er een wisseling plaatsgevonden in de directie. In 2017 heeft het museum een subsidie ontvangen van € 7.326.000 van de gemeente. Deze subsidie is ook bedoeld voor het beheer en behoud van de gemeentelijke collecties. Het Centraal Museum is lid van de Stichting Utrechts Museumkwartier (SUM).

Museum Speelklok

Museum Speelklok beheert een uitgebreide collectie mechanische muziekinstrumenten. Het museum is er voor jong en oud, en biedt een verscheidenheid aan activiteiten aan voor kinderen. In 2016 trok het museum 89.711 bezoekers. In 2017 heeft het een subsidie ontvangen van € 851.000 van de gemeente. Ook Museum Speelklok is lid van het SUM.

Nederlands Volksbuurtmuseum

Het Nederlands Volksbuurtmuseum toont de geschiedenis van 200 jaar dagelijks leven uit volksbuurten in Nederland, waarbij de (verdwenen) volksbuurt Wijk C in Utrecht als voorbeeld dient. Het museum is dan ook gevestigd in de Waterstraat in Wijk C. Het museum bouwt aan een collectie en kenniscentrum voor alle volksbuurten in Nederland. Het bezoekersaantal in 2016 was 8.500. Voor 2017 heeft het museum een subsidie ontvangen van de gemeente van € 123.000.

Museum Oud-Amelisweerd

Museum Oud-Amelisweerd is gevestigd in Bunnik, in het landhuis Oud-Amelisweerd. Het museum toont drie collecties: unieke Chinese en andere historische behangsels, een grote collectie van werken van Armando (t/m maart 2018) en de historische buitenplaats Oud-Amelisweerd. Onlangs is door de gemeente besloten het museum een structurele subsidie van € 100.000 per jaar te verstrekken bedoeld voor de openstelling van het landhuis Oud-Amelisweerd dat eigendom is van de gemeente Utrecht.

2.2.2 Niet structureel gesubsidieerde musea in 2017

Museum Catharijneconvent

Museum Catharijneconvent is een museum voor religieuze kunst, gevestigd in een klooster uit de Middeleeuwen in het Museumkwartier. Museum Catharijneconvent beheert de belangrijkste collectie kunst- en cultuurhistorische objecten in de volle breedte van het christelijke erfgoed in Nederland. In 2016 bezochten 125.000 mensen het museum. Het museum wordt als rijksmuseum gefinancierd door het Ministerie van OCW. De totale jaarlijkse bijdrage, voor publieksactiviteiten (BIS) en de wettelijke taken (collectie en huisvesting), bedraagt € 5,4 miljoen.

Spoorwegmuseum

Het Spoorwegmuseum laat het verhaal zien van 175 jaar spoorwegen in Nederland. Het museum beheert een grote collectie rollend materieel zoals locomotieven, rytuigen, goederenwagons en treinstellen en presenteert diverse tentoonstellingen. Daarnaast zijn er theatervoorstellingen, een techlab en diverse attracties. Het museum zet actief in op het organiseren en faciliteren van congressen, bedrijfsfeesten, etc. Jaarlijks ontvangt het museum meer dan 400.000 bezoekers. Het museum is gevestigd in het Maliebaanstation aan de Oosterspoorweg. Het Spoorwegmuseum wordt voor ongeveer 30% gefinancierd door een stichting die haar fondsen ontvangt van NS en Prorail. De overige inkomsten worden door het Spoorwegmuseum zelf gegenereerd. Het Spoorwegmuseum is lid van de SUM.

Universiteitsmuseum

Het Universiteitsmuseum beheert en ontsluit academisch erfgoed van de Universiteit Utrecht. Het museum brengt via de collecties, presentaties en tentoonstellingen het belang van wetenschap naar voren. De Museumtuin de Oude Hortus, met exotische planten en bomen, is onderdeel van het museum. Het museum is gevestigd in het Museumkwartier en is lid van de SUM. Het museum is onderdeel van de Universiteit Utrecht en wordt hier ook door gefinancierd.

Sonnenborgh - Museum & Sterrenwacht

Sonnenborgh - Museum & Sterrenwacht is een publiekssterrenwacht en bolwerk (uitbouw in de bemuurde verdedigingsmuur- of wal om de stad) aan de binnenkant van de Stadsbuitengracht. Het museum stelt de gebouwen open en organiseert schoolprogramma's, tentoonstellingen, rondleidingen, kijkavonden, lezingen en cursussen. In 2016 is het museum door 20.211 bezoekers bezocht. Sonnenborgh – Museum & Sterrenwacht ontvangt jaarlijks een exploitatiesubsidie van € 75.000 per jaar van de afdeling Economische Zaken van de gemeente Utrecht en een financiële bijdrage van de Universiteit Utrecht.

Museum van Zuilen

Het Museum van Zuilen is een klein museum dat de collectie van de historie van de gemeente Zuilen toegankelijk maakt voor publiek. Met behulp van de gemeente Utrecht is het museum in 2009 geopend.

Museum voor het kruideniersbedrijf

Het Museum voor het kruideniersbedrijf bestaat uit een winkel en tentoonstellingsruimte met een wisselende vitrine-expositie en een permanente opstelling van kruideniersartikelen. Het museum is gevestigd tussen Hoogt en de Lange Jansstraat. Het staat ook wel bekend als het Betje Boerhaavemuseum, vernoemd naar de kruideniersvrouw Betje Boerhaave uit de 19^e eeuw waarvan de dagboeken bewerkt en gesitueerd zijn in Utrecht. Het museum wordt gefinancierd door ruim 60 bedrijven en organisaties, voornamelijk supermarkten en voedselmerken.

Aboriginal Art Museum

Het Aboriginal Art Museum heeft halverwege juni 2017 de deuren gesloten vanwege een gebrek aan financiële middelen.

Castellum Hoge Woerd

De resultaten van omvangrijk archeologisch onderzoek in de Leidsche Rijn (voorwerpen zoals schepen en wachttorens en inzichten over 3000 jaar wonen en werken) vormen de basis van het archeologisch museum Castellum Hoge Woerd, dat is gebouwd als een moderne versie van een Romeins fort. Castellum bestaat naast een museum uit een theater met wijkgerichte programmering, een stadsboerderij, een educatief centrum voor natuur- en milieueducatie, en een café-restaurant. Zoals eerder benoemd heeft het museum- en archeologie onderdeel van Castellum Hoge Woerd geen subsidierelatie met de gemeente, maar is onderdeel van de gemeente Utrecht.

Tevens zijn er enkele erfgoedinstellingen die integraal onderdeel uitmaken van het museale bestel in Utrecht. Genoemd kunnen worden de Domtoren en DOMunder (de historische attractie onder de Domtoren) en het Utrechts Archief, de verzamel- en bewaarplek van de bronnen van de Utrechtse geschiedenis. Het publiekscentrum van het Utrechts Archief voor tentoonstellingen en cultuureducatie trekt jaarlijks 30.000 bezoekers

2.2.3 Samenwerking musea

Stichting Utrechts Museumkwartier(SUM)

Stichting Utrechts Museumkwartier (SUM) is een samenwerkingsverband van de grotere Utrechtse Musea. Deelnemers in dit samenwerkingsverband zijn per 1 januari 2017 het Centraal Museum met het Nijntje Museum, de Domtoren, Museum Catharijneconvent, Utrechts Archief, het Spoorwegmuseum, Museum Speelklok en het Universiteitsmuseum. De zakelijk directeur van het Centraal Museum is momenteel voorzitter van het samenwerkingsverband. In het verleden heeft de SUM financiering ontvangen van het Mondriaanfonds en de gemeente Utrecht, maar dit is nu niet meer het geval. Wel ontvangt de SUM jaarlijks subsidie van € 100.000 van de Van Baaren Stichting voor het uitvoeren van een museaal project voor ouderen woonachtig in verzorgingshuizen.

Oorspronkelijk bestond ook de Vereniging van Utrechtse Musea, waarin alle musea uit de gehele provincie vertegenwoordigd waren. Deze vereniging heeft zichzelf opgeheven, omdat bleek dat er te grote verschillen bestonden tussen grote en kleine musea en tussen musea in de stad en de musea erbuiten om tot een werkbaar samenwerkingsverband te komen. De reden waarom niet alle musea deel uitmaken van SUM is omdat de grotere musea voor zichzelf een zekere extra verantwoordelijkheid zien en de kleinere musea ook niet in staat zijn om de contributie te betalen die men voor zichzelf heeft vastgesteld. Maar de samenwerking tussen de musea in Utrecht beperkt zich niet tot de samenwerking tussen de SUM-leden.

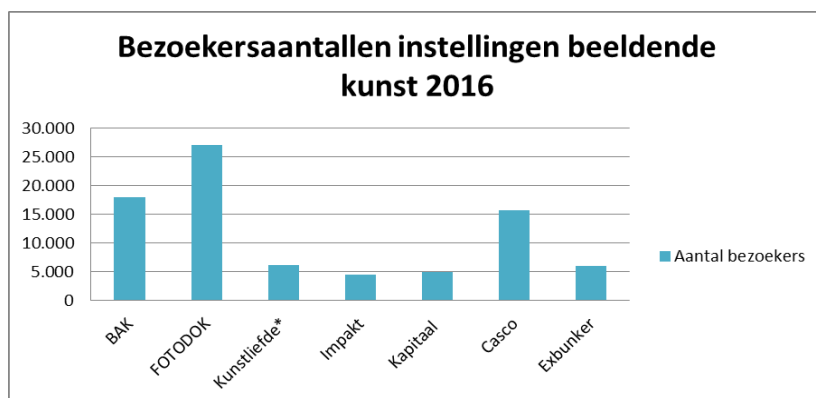
De SUM heeft in 2016 een visiedocument gepubliceerd genaamd Waarde voor Utrecht, waarin de directies van de verschillende musea hun gezamenlijke visie voor de periode 2017-2020 schetsen. Naast een analyse van de ontwikkelingen binnen en buiten de culturele sector in Utrecht en de betekenis en het belang van de culturele sector in Utrecht, hebben de musea vijf gezamenlijke strategieën uitgezet: een aantrekkelijk culturele ontmoetingsplek creëren (waarbij de bereikbaarheid een belangrijk thema is), meer bereik door krachtige partnerschappen, maatschappelijke meerwaarde creëren; spraakmakende grote tentoonstellingen (blockbusters) en gezamenlijk depotbeheer. Dit heeft de SUM vertaald naar concrete doelstellingen, zoals substantiële groei van het aantal bezoekers ten opzichte van 2015 en een aandeel in het internationale bezoek van gemiddeld 10%.

De ambitie van de SUM ligt op het gebied van samenwerking, marketing, projecten en het versterken van de rol van musea in de samenleving. De SUM is voornemens om minimaal één keer per jaar bijeen te komen met de andere musea en presentatie-instellingen om zo een meer open karakter te creëren, gericht op het organiseren van gezamenlijke projecten en activiteiten. Deze ontmoetingen zijn van belang om de instellingen in de gelegenheid te stellen aan elkaar hun (ideeën voor) programma's voor de komende periode kenbaar te maken waardoor afstemming, synergie en krachtenbundeling tot stand kan komen. Medio november 2017 heeft de eerste bijeenkomst met de instellingen voor beeldende kunst plaatsgevonden.

2.3 Instellingen voor beeldende kunst in Utrecht

Naast de musea in Utrecht zijn er diverse instellingen die zich bezig houden met beeldende kunst. Er zijn presentatie-instellingen die zich begeven op het cultuur-theoretische en sociaal-maatschappelijke discours, zoals BAK en Casco. Ook Impakt (op het gebied van mediacultuur) en Fotodok (o.a. documentfotografie) houden zich bezig met maatschappelijke en actuele thema's. Daarnaast zijn er instellingen als Kunstliefde, Kapitaal, Exbunker die meer gericht zijn op het creëren van laagdrempelige plekken en podia voor (jonge) creatieven en kunstenaars. Hierbij horen ook de kunstenaarscollectieven Das Spectrum en De Nijverheid en de maakplaats RAUM. Veel van de hierboven genoemde instellingen doen aan kunsteducatie door middel van workshops, lezingen, debatten en presentaties, voor zowel studenten als volwassenen. Je zou kunnen zeggen dat voor instellingen als BAK educatie de dagelijkse praktijk is.

Het veld van instellingen voor beeldende kunst bestaat daarnaast uit galerieën, kunsthandels en expositieruimtes, zoals de Galerie de Pastoe Fabriek. Tevens zijn er nog enkele ondersteunende instellingen op het gebied van atelier-en werkruimtes voor kunstenaars en creatieven, waarvan SWK en Sophies Kunstprojecten de belangrijkste zijn en door de gemeente Utrecht worden gesubsidieerd.

Tabel 3 - bezoekersaantallen instellingen beeldende kunst 2016

**Dit aantal gaat allen over het aantal bezoekers dat Kunstliefde in 2016 naar de eigen instelling trok met tentoonstellingen podiumavonden, kunstenaarscafés en Kafee de Liefde. Nog eens 37.629 bezoekers bezochten de tentoonstelling SHARE, ART in Free-Dom en 35.500 bezoekers deden mee met de Atelierroute Utrecht 2016.*

Vastgesteld kan worden dat het publieksbereik van de instellingen voor beeldende kunst beperkt is. Dit vindt de Adviescommissie Cultuurnota een aandachtspunt, met name voor de presentatie-instellingen die subsidie ontvangen van de gemeente Utrecht. Maar aan de andere kant kan gesteld worden dat de presentatie-instellingen zich vanuit hun doelstellingen (educatie door lezingen, debatten en presentaties) vooral richten op het kwalitatieve bereik van hun publiek. BAK bijvoorbeeld organiseert eerder een conferentie van 12 uur voor 300 deelnemers dan een tentoonstelling waar duizenden bezoekers op af komen.

2.3.1 Door gemeente structureel gefinancierde instellingen voor beeldende kunst in 2017

BAK – Basis voor Actuele Kunst

BAK biedt ruimte voor kunst, kennis en cultureel activisme. Dit doet BAK door middel van vier pijlers: programma, onderzoek, educatie en publicaties. Hieruit ontstaan projecten die een samenhangend discours tot stand brengen. BAK heeft jaarlijks een aantal tentoonstellingen, presentatieprojecten, lezingen, gesprekken, filmvoorstellingen en workshops. De internationale praktijk, die wordt gerealiseerd door middel van samenwerkingen met internationale artistieke, culturele en educatieve instellingen, is één van de belangrijkste opdrachten van BAK. In 2016 behaalde BAK een bezoekersaantal van 18.000. BAK was tot voor kort gevestigd aan de Lange Nieuwstraat, maar is recentelijk verhuisd naar het voormalig RASA-pand aan de Pauwstraat. BAK beschikt hierdoor over meer ruimte die veel meer mogelijkheden biedt voor de programmering. Daarnaast wil BAK ruimtes van het pand, wanneer deze vrij zijn, beschikbaar stellen aan andere instellingen om zo een 'culturele hub' in Utrecht te creëren. BAK heeft in 2017 een nieuwe functie toegevoegd aan zijn portfolio, een postacademische instelling die functioneert als een onderzoekscentrum voor the contemporary (in termen van BAK). Hiervoor ontvangt BAK subsidie van het ministerie van OCW (€ 258.000 in 2017). BAK ontvangt voor zijn activiteiten als presentatie-instelling zowel meerjarige subsidie van het ministerie van OCW (€ 517.000 in 2017) als van de gemeente Utrecht (€ 481.000 in 2017).

FOTODOK

FOTODOK organiseert fototentoonstellingen, lezingen, debat en educatie rond maatschappelijke onderwerpen en is gevestigd in een oud schoolgebouw in het centrum van Utrecht. FOTODOK vertelt verhalen met documentairefotografie, waarbij ook gebruik wordt gemaakt van andere manieren zoals film, virtual reality en webdocumentaires. Tevens biedt FOTODOK achtergrondverhalen voor verdieping. In 2016 trok FOTODOK 2.100 bezoekers binnen en 25.000 bezoekers met de tentoonstellingen op locatie. FOTODOK ontving in 2017 een bedrag van € 128.000 van de gemeente.

Casco

Casco – Office for Art, Design and Theory maakt zich sterk voor artistiek onderzoek en experimenten waarin samenwerking, procesmatig werken en cross-disciplinariteit centraal staan. De activiteiten bestaan uit tentoonstellingen, onderzoek, verschillende vormen van productie, ontwikkeling van nieuwe toepassingen, workshops, forums, debatten, acties, performances, filmvertoningen, onderwijs en publicaties. Casco is lid van diverse (internationale) netwerken. Casco ontving in 2017 € 113.000 subsidie van de gemeente. Casco staat aan de vooravond van een nieuwe levensfase onder een aangepaste naam Casco Art Institute: Working for the Commons met een nieuwe werkwijze. Casco overweegt samen met het kunstenaarscollectief The Outsiders de activiteiten uit te breiden en deze onder te brengen in een verlaten boerderij in Leidsche Rijn.

Genootschap Kunstliefde

Kunstliefde is één van de oudste kunstenaarsverenigingen van Nederland (sinds 1807). Kunstliefde is een ruimte voor beeldende kunst, waarbij een tentoonstellingsprogramma wordt geboden met

focus op hedendaagse kunst van Utrechtse kunstenaars en jonge makers. Kunstliefde is organisator van het tweejaarlijkse UtrechtDownUnder, waarbij kunstenaars actuele beeldende kunst tonen op een bijzondere Utrechtse locatie, (o.a. de werfkelders, de gevangenis Wolvenplein) en de tweejaarlijkse Utrechtse Atelierroute, met fiets- en wandelroutes langs ruim 200 kunstenaars. Er worden podiumavonden en cursussen georganiseerd, evenals het al 10 jaar terugkerende project 'De Belofte' voor recent afgestudeerde kunstenaars. Met haar tentoonstellingen in het eigen gebouw trok Kunstliefde in 2016 5.800 bezoekers. Daarnaast trekt Kunstliefde nog publiek (ongeveer 400) met Kafee de Liefde avonden, Kunstliefde podiumavonden en het kunstenaarscafé. De door Kunstliefde georganiseerde Atelierroute en de bezoeken aan de tentoonstelling Share, Art in Free-Dom in de Domkerk trok Kunstliefde nog eens 73.000 bezoekers. In 2017 ontving Kunstliefde € 87.000 subsidie van de gemeente.

Impakt

Impakt onderzoekt vraagstukken op het snijvlak van de maatschappij, digitale cultuur en media vanuit verschillende invalshoeken. Impakt is een platform waarop jonge kunstenaars, filmmakers en vormgevers hun werk kunnen laten zien. De belangrijkste activiteit van Impakt is het jaarlijkse Impakt Festival. Dit is een vijfdaags evenement op het gebied van multimedia, met filmvoorstellingen, lezingen, discussies, presentaties en artist talks. Het totale palet aan activiteiten van Impakt trok in 2016 4.500 bezoekers. De subsidie van de gemeente voor 2017 bedraagt € 133.000.

Exbunker

Exbunker biedt een podium voor de opkomende kunstenaars. Het gaat hier om kunstenaars die spraakmakend en hedendaags werk creëren, maar die nog geen podium hebben bij musea of bij galeries. Exbunker organiseert onder andere exposities, voorstellingen, optredens en lezingen. De expositieruimte is gevestigd in een commandobunker in het Wilhelminapark. Exbunker heeft in 2017 een subsidiebedrag ontvangen van € 12.000. Exbunker heeft in de voorgaande beleidsperiode geen gemeentelijke subsidie ontvangen, behalve in 2015 (projectsubsidie van € 3.000).

2.3.2 Ondersteunende instellingen met structurele subsidie van de gemeente in 2017

Naast de instellingen voor beeldende kunst zijn er in Utrecht nog twee ondersteunende instellingen op het gebied van beeldende kunst die subsidie van de gemeente ontvangen. Dit zijn SWK en Sophies Kunstprojecten.

SWK

SWK is een organisatie op het gebied van creatieve huisvesting. SWK heeft als doelstelling professionele kunstenaars, creatief ondernemers, kunstinstellingen en culturele organisaties betaalbare werkruimte te bieden in de gemeente Utrecht. SWK ontving in 2017 een subsidie van de gemeente Utrecht van € 199.000.

Sophies Kunstprojecten (voorheen Stichting Sophia)

Sophies Kunstprojecten richt zich op ondersteuning van professionele kunstenaars door het bieden van werkruimtes. Zij ontwikkelen betaalbare werkruimte voor kunstenaars en creatieve

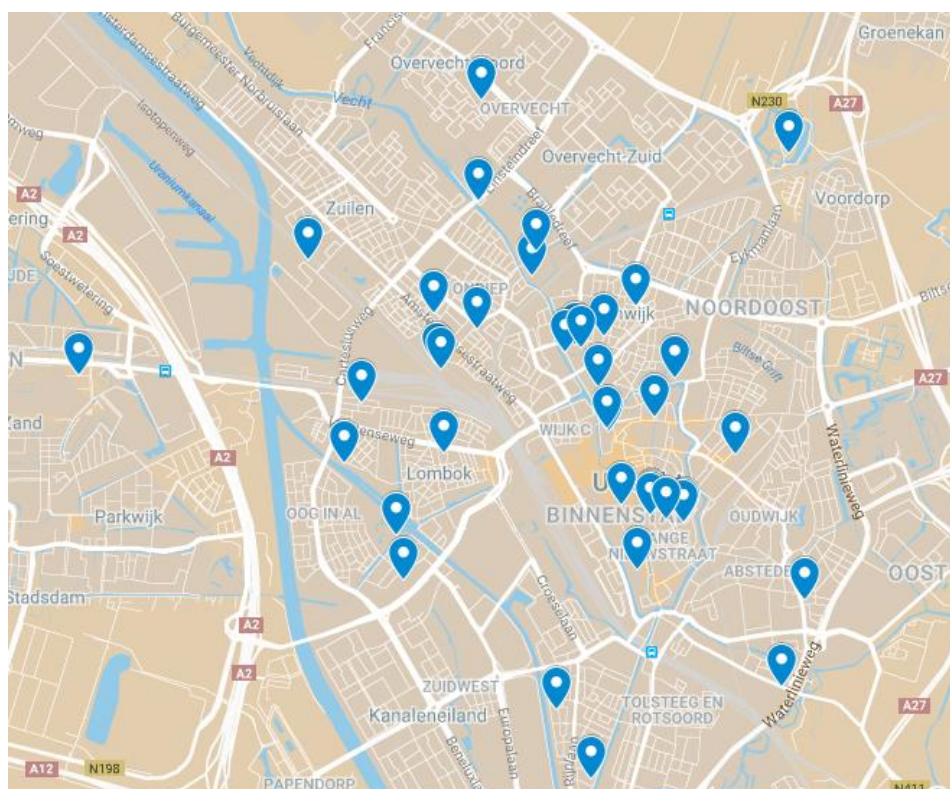
ondernemers en faciliteren ontmoetingsplaatsen voor interactie en netwerkvorming. Sophies Kunstprojecten heeft in 2017 € 50.000 van de gemeente ontvangen.

Zoals eerder benoemd zijn SKW en Sophies Kunstprojecten instellingen die huisvesting bieden voor zogenaamde creatieven. Onderstaand figuur geeft weer hoeveel panden en ruimtes zowel SWK als Sophies Kunstprojecten in beheer hebben.

	SWK	Sophies Kunstprojecten	Totaal
Totaal aantal panden in beheer	30 (24 permanent, 6 tijdelijk)	11	41
Totaal aantal ruimtes	360 (295 permanent, 65 tijdelijk)	275 (waarvan 50 tijdelijk)	635

Tabel 4 - overzicht aantal panden en atelierruimtes in beheer van SWK en Sophies Kunstprojecten

Onderstaand figuur laat de spreiding van de panden die SKW en Sophies Kunstprojecten in beheer hebben zien. Er is een lichte concentratie op Utrecht Noord en Noordwest, in Utrecht Oost en Zuid/Zuidwest zijn minder panden aanwezig.

Tabel 5 - geografische spreiding atelierruimtes SWK en Sophies Kunstprojecten

Wanneer je het aantal panden en ruimtes per wijk bekijkt kom je uit op onderstaand overzicht.

Wijk	Aantal panden	Aantal ruimtes
Binnenstad Utrecht	11	46
Utrecht Noordoost	7	113
Utrecht Oost	3	26
Utrecht Zuidwest	2	39
Utrecht West	6	100
Utrecht Noordwest	7	101
Overvecht	4	12
Leidsche Rijn	1	30

Tabel 6 - aantal panden en ruimtes per wijk (SWK en Sophies Kunstprojecten)

Buiten deze partijen om zijn er in de stad nog verschillende andere initiatieven waar creatieve ondernemers werk- en atelierruimte kunnen huren. Voorbeelden hiervan zijn de Stadstuin en Vechtclub XL, beiden gevestigd aan de Europalaan, en Druk aan de Westerkade. Maar ook diverse kunstenaarsinitiatieven of bestaande ateliers bieden werkruimtes aan.

2.3.3 Instellingen beeldende kunst zonder structurele gemeentelijke subsidie in 2017

Kapitaal

Kapitaal is de broedplaats voor beeldcultuur in Utrecht, waar design, ambacht en popcultuur samen komen. Kapitaal stelt zich ten doel om een open, creatieve broedplaats en een laagdrempelige plek voor (veelal) jonge creatieven te realiseren in Utrecht. Het organiseert evenementen en biedt werkplekken. Kapitaal werd in de periode 2013 t/m 2016 structureel gesubsidieerd door de gemeente, maar op basis van advies van de Adviescommissie Cultuurnota is deze structurele subsidie gestopt en moest Kapitaal haar deuren op de Plompetorengracht in 2016 sluiten. Kapitaal maakt nu een doorstart op een nieuwe locatie in een ruimte in parkeergarage Paardenveld met behulp van crowdfunding. Kapitaal had in 2016 bijna 5.000 bezoekers.

Expodium

De projecten van Expodium richten zich op actuele stedelijke vraagstukken. Het is een collectief van drie personen, dat door middel van verschillende artistieke onderzoeksmethoden vitale informatie genereert over stedelijke gebieden en tegelijkertijd deze stedelijke gebieden en hun gebruikers activeert. De acties, die samen met kunstenaars worden gedaan, prikkelen gebruikers van de stad om vanuit de kunst het gesprek over veranderingen in hun omgeving aan te gaan. Expodium werkt met een internationaal netwerk van kunstenaars, architecten, academici en werkt samen met overheden, musea, universiteiten, festivals en kunstinstellingen. Expodium heeft diverse projectsubsidies van de gemeente Utrecht ontvangen.

SETUP

SETUP is een Utrechts medialab op het gebied van de fusie tussen technologie en cultuur. SETUP organiseert presentaties, workshops, bijeenkomsten en tentoonstellingen op basis van onderzoeken naar hedendaagse ontwikkelingen waaraan nieuwe technologie ten grondslag ligt. SETUP werkt onder andere samen met makers, het bedrijfsleven en de overheid en stimuleert hun doelgroep door mee te denken met en mee te werken aan nieuwe (sociaal-)technologische ontwikkelingen om zo een brede media-, algoritme- en datawijze groep mensen te creëren. SETUP heeft diverse projectsubsidies van de gemeente Utrecht ontvangen.

Das Spectrum

Das Spectrum is een kunstenaarsinitiatief en ateliergebouw, opgericht door een groep afgestudeerde kunstenaars van de HKU en is uitgegroeid tot een belangrijke plek voor kunstproductie, presentatie en ontmoeting voor (jonge) makers. Das Spectrum was gevestigd in het voormalige pand van uitgeverij Het Spectrum in Overvecht, maar dit pand moet plaatsmaken voor nieuwbouw. Op dit moment is Das Spectrum naarstig op zoek naar een nieuw onderkomen.

De Nijverheid

De Nijverheid is nieuw initiatief in het Werkspoorkwartier. Er wordt gebouwd aan een plek met ateliers, een gezamenlijke werkplaats, expositieruimte, podiumkunsten en een gezamenlijke kunstkantine. De Nijverheid wil daarmee een vrijhaven voor kunstenaars in Utrecht worden.

Het Hof van Cartesius

Ook het Hof van Cartesius wordt gebouwd in het Werkspoorkwartier. Het Hof van Cartesius wordt een groene werkplek voor creatieve en duurzame ondernemers, die zelf hun werkplek afbouwen met groene en hergebruikte materialen, rondom een publieke binnentuin. Zo wordt Het Hof van Cartesius een circulaire proeftuin, waarbij er wordt geëxperimenteerd met circulaire technieken. Het is een coöperatie, met de huurders als leden die ook meedenken en werken aan de opbouw en inrichting van Het Hof van Cartesius. Mede door crowdfunding is het project van start kunnen gaan.

Raum

De gemeente Utrecht heeft, als voorbereiding op een fysieke culturele accommodatie, de programmastichting RAUM opdracht gegeven om het gebied Leidsche Rijn via culturele programmering en creative placemaking alvast inhoudelijk te laden. RAUM is een openbaar expositieplein in Utrecht en gebruikt de kracht van kunst & design om het publiek te betrekken bij de levende, groeiende stad. Met (inter)nationale makers en publiek bouwt RAUM aan een programma van o.a. installaties. Samen wordt er gezocht naar nieuwe inzichten voor een veelzijdige en veelkleurige stad via cultureel experiment. Op basis van de prestaties in 2017 en 2018 wordt bekeken of het programma van RAUM als basis kan dienen voor de nog te bouwen culturele voorziening in Leidsche Rijn.

Galerie De Pastoe Fabriek

De Galerie Pastoe Fabriek organiseert culturele en educatieve evenementen, waarbij de nadruk ligt op social design. Doel is een breder publiek bekend te maken met geëngageerde vormgeving om

daarmee bij te dragen aan een grotere bewustwording van duurzaamheid en kwaliteit. Er zijn tentoonstellingen te zien, er worden lezingen gegeven en debatten georganiseerd.

KuuB

KuuB, gelegen in het Museumkwartier, biedt een multifunctionele ruimte voor exposities van hedendaagse kunst en organiseert lezingen, cursussen, boekpresentaties, kamerconcerten en kleinschalige theatervoorstellingen.

Academiëgalerie

De expositieruimte en het presentatieplatform van de HKU, waar het beste werk van wat de HKU te bieden heeft op het gebied van design, media en beeldende kunst wordt getoond.

Atelier 014

Dit platform voor hedendaagse kunst, biedt ruimte aan jonge kunstenaars voor projecten, expositie en experiment.

Festival Tweetakt

Festival Tweetakt is een internationaal kunstenfestival met theater, dans, muziek en beeldende kunst en vierde in 2017 zijn 15-jarig bestaan. Op verschillende locaties in de binnenstad van Utrecht toont het voorstellingen van jonge, talentvolle en ervaren theatermakers, muzikanten en beeldend kunstenaars uit binnen – en buitenland. Met deze programma's trekt Tweetakt alle leeftijden actief bij de kunsten, waaronder bijna drieduizend schoolkinderen die op het festival hun eerste kunstervaring hebben, ondersteund door een educatief programma. In de afgelopen jaren is het festival Tweetakt samengevoegd met beeldend kunstenfestival Kaap. Er komen jaarlijks ruim 40.000 bezoekers af op het festival.

2.4 Galerïes

Galerïes spelen een belangrijke rol in het veld van beeldende kunst in Utrecht. Veel van de galerïes in Utrecht geven naast het tentoonstellen en verkopen van de collectie ook lezingen of organiseren andere activiteiten rondom hun collectie. Hieronder volgt een overzicht van de galerïes in Utrecht.

De Kunstsalon – verkoopt en leent figuratief werk van eigentijdse kunstenaars uit, zowel van gevestigde namen als van nieuwe kunstenaars.

Frank Welkenhuysen Galerie – galerie en kunstmakelaardij gespecialiseerd in schilderijen uit de 19^e en 20^e eeuw, kunst uit Nederlands-Indië/Indonesië en hedendaagse en moderne schilderkunst.

Galerie Rob Rademaker – een galerie met voornamelijk schilderkunst, waar ook regelmatig kunst wordt tentoongesteld van in Utrecht gevestigde kunstenaars of kunst dat is geïnspireerd op de stad Utrecht.

Galerie SANAA – toont hedendaagse kunst van kunstenaars uit Afrika en Nederland, van zowel gevestigde als jonge kunstenaars.

Galerie Wed – heeft een collectie hedendaagse, voornamelijk Nederlandse, kunst bestaande uit schilderijen, tekeningen, beelden en grafiek.

Grachtengalerie – toont werk van zowel jonge als gevestigde kunstenaars, in verschillende disciplines met elke 6 tot 8 weken een nieuwe collectie.

Morren Galerics – een galerie voor hedendaagse figuratieve kunst. De galerie presenteert schilder- en beeldhouwkunst, fotografie en keramische objecten van binnen- en buitenlandse kunstenaars.

Fotogalerie Utrecht – hier wordt eigentijds fotografisch werk met een klassieke inslag getoond, van zowel jonge en gevestigde fotografen. Elke zes tot acht weken toont de galerie een nieuwe expositie.

Dapiran Art Project Space - zowel een galerie als expositieruimte. Het biedt naast het (re)presenteren en promoten van nationale en internationale kunstenaars ook ruimte voor experiment en bijzondere projecten.

Kunsthandel Meijer – biedt een ruim assortiment van internationale en nationale kunst na 1900 van verschillende media, zoals schilderijen, tekeningen, beelden, grafiek en multiples en heeft daarnaast ook aandacht voor kunstenaars uit Utrecht.

Kunsthandel Juffermans – is gespecialiseerd in grafiek uit de 20^e eeuw van bijna alle grote meesters. Daarnaast heeft Juffermans werken van de Utrechtse kunstenaar Jeroen Hermkens en van Dolf Zwerver, ook een Utrechtse schilder.

Kunsthandel, Kunstuitleen en Lijstenmakerij Schoonheim & de Vink – hier is een breed gesorteerde collectie kunst te vinden, van moderne kunst (acrylverf en olieverf schilderijen, zeefdrukken, beelden) tot klassieke en semiklassieke schilderijen. Daarnaast heeft Schoonheim & de Vink een collectie met prenten en etsen van historische plattegronden en Hollandse stadsgezichten van voornamelijk de stad Utrecht.

Kunstuitleen Utrecht – heeft een collectie van ruim 6000 kunstwerken die allemaal te leen en in de meeste gevallen ook te koop zijn. De nadruk ligt op naoorlogse kunst, en in bijna alle moderne kunst disciplines, waaronder fotografie, olieverfschilderijen, klassieke bronzen beelden, etsen, zeefdrukken en design. Daarnaast bestaat de collectie uit ook diversie kunststromingen zoals pop art en cobra. Een groot deel van de collectie bestaat uit kunstwerken die door kunstenaars uit de stad en de provincie zijn gemaakt.

2.5 Platforms en samenwerking binnen de beeldende kunst

Art Utrecht

Art Utrecht is een platform voor beeldende kunst in Utrecht. De stichting Art Utrecht is in 2015 gestart en is een initiatief van Kunstliefde, Galerie SANAA, KuuB Ruimte voor Kunst en Cultuur, Galerie Rob Rademaker, Exbunker en Dapiran Art Project Space. Art Utrecht heeft tot doel het stimuleren van de ontwikkeling van de beeldende kunst in Utrecht en het vergroten van de waardering. Art Utrecht heeft een website waar kunstruimtes en galeries in beeld worden gebracht, een online agenda wordt gedeeld en waar men kunstenaars, kunstenaarsinitiatieven en kunstevenementen kan vinden. Art Utrecht is hard bezig zich verder te professionaliseren.

BK-NU

De presentatie-instellingen op het gebied van actuele kunst in Utrecht zijn verenigd in een netwerk genaamd Beeldende Kunst Netwerk Utrecht (BK-NU) waarbinnen veel wordt uitgewisseld en gedeeld. Het gaat hierom BAK, FOTODOK, Impakt, Casco, Expodium en de Academiegalerie.

Naast deze formele samenwerkingsverbanden wordt er door de verschillende actoren in de beeldende kunst van Utrecht actief samengewerkt, in allerlei vormen en met wisselende intensiteit, met organisaties buiten de eigen sector (b.v. onderwijs, zorg en welzijn, design, vastgoed/stadsontwikkeling).

2.6 Beeldende kunst opleidingen en cursussen

HKU

Aan de HKU studeren bijna 4.000 studenten aan acht scholen, waarvan beeldende kunst (fine arts) er één is. De HKU heeft vier expertisecentra die onderwijs en onderzoek in de verschillende disciplines verbinden.

HKU Beeldende Kunst leidt studenten op tot beeldende kunstenaars en docenten die met hun werk, initiatieven en concepten een voorhoederol kunnen vervullen in het nationale en internationale beroepenveld. De opleiding beeldende kunst van de HKU levert jaarlijks ongeveer 40 afgestudeerden af.

Het HKU biedt ook een Basisopleiding Beeldende Kunst en Vormgeving aan. Dit is een voorbereidend jaar dat naast school of werk gevolgd kan worden en is bedoeld voor leerlingen van de havo, vwo en het mbo.

BAK

BAK is sinds 2017 ook een postacademische instelling en ontvangt hiervoor subsidie van het ministerie van OCW. In Nederland zijn slechts drie steden met een postacademische instelling (Amsterdam: Rijksakademie en Ateliers; Maastricht: Jan van Eyck Academie en Utrecht BAK). Maar de combinatie van een presentatie instelling en een postacademische instelling zoals Utrecht die kent is uniek in Nederland.

Universiteit Utrecht

De universiteit biedt diverse opleidingen en cursussen voor kunstprofessionals (zoals kunstenaars, critici, onderzoekers, managers, curatoren).

MBO

In Utrecht zijn er op mbo niveau wel opleidingen op het gebied van dans, theater en muziek (zoals op het MBO Utrecht en de Herman Brood Academie), maar zijn er nauwelijks reguliere, professionele voltijd opleidingen te vinden op het gebied van beeldende kunst. Er zijn wel diverse mbo's in Utrecht die creatieve opleidingen aanbieden op het gebied van vormgeving, fotografie, crossmedia en creatieve techniek (zoals het Grafisch Lyceum Utrecht en Nimeto Utrecht), maar deze opleidingen leiden veelal op tot functies in reclame, communicatie en grafisch ontwerp, niet tot beeldend kunstenaar. Deze opleidingen zijn echter wel vaak startpunten om door te stromen naar kunstacademies.

Nieuwe Akademie Utrecht

De Nieuwe Akademie Utrecht biedt part time kunstonderwijs aan volwassenen. De deeltijdopleiding duurt vijf jaar en is opgebouwd uit twee lesprogramma's: een basisprogramma en een academieprogramma.

Utrechts Centrum voor de Kunsten

Utrechts Centrum voor de Kunsten (UCK) biedt geen opleidingen aan, maar wel cursussen op het gebied van beeldende kunst. Bij UCK beeldend worden cursussen Tekenen en Schilderen, Ruimtelijk Werken en Vormgeving en Textiele Werkvormen gegeven. Ook Parnassos Cultuurcentrum van de Universiteit Utrecht biedt cursussen aan, zoals Illustreren, Tekenen, en Schilderen. Ook diverse beeldende kunst instellingen zelf bieden cursussen aan.

Tevens worden er in diverse wijk- en ontmoetingscentra cursussen op het gebied van beeldende kunst georganiseerd, zoals bij Podium Oost.

2.7 Educatie

Het grootste gedeelte van de instellingen in het veld van musea en beeldende kunst biedt in meer of mindere mate educatieve programma's of activiteiten aan. Waar musea zich veelal richten op cultuureducatie voor het basis- en voortgezet onderwijs, zijn de presentatie instellingen voor beeldende kunst vaak meer gericht op educatie voor studenten en volwassenen.

In Utrecht bieden alle musea een vorm van cultuureducatie aan voor voornamelijk basis- en voortgezet onderwijs, vaak in de vorm van lesprogramma's voor verschillende leerjaren. Cultuureducatie wordt gezien als een middel om kinderen en jongeren cultuur te leren waarderen, toekomstig publiek te creëren maar ook om kinderen en jongeren te laten kennismaken met het beoefenen van cultuur en om hun talenten te ontwikkelen.

Groepsbezoeken van scholieren en studenten of eenmalige educatieve activiteiten zijn slechts voorbeelden van educatieve activiteiten van instellingen voor beeldende kunst. Het actief delen en verspreiden van kennis hebben niet alleen een "schoolse" vorm, maar kunnen ook deel uitmaken van het institutionele en artistieke DNA van een organisatie.

De meeste musea doen mee met het programma Cultuur en School. Dit programma zorgt onder andere voor transparantie in het schoolaanbod van de culturele instellingen helpt bij het vervoer van leerlingen naar de culturele instellingen. Dit laatste is voor veel scholen in de stad een probleem.

Het thema cultuureducatie wordt nader uitgewerkt in een aparte sectoranalyse. Om toch een paar voorbeelden te noemen. De instellingen voor beeldende kunst bieden educatieve programma's aan voor jongeren, studenten en volwassenen. Zo was er in 2016 bij BAK een wekelijkse educatiecursus voor studenten met theorielessen en analyse van kunstwerken, projecten of lessen, organiseerde Casco met kunstenaars Martinis Roe twee verschillende cursussen rondom de installatie To Become Two, brachten zowel vmbo, havo als mbo leerlingen bezoeken aan de tentoonstellingen van FOTODOK met daaraan gekoppelde lesprogramma's en organiseerden veel instellingen lezingen voor studenten en volwassenen rondom hun programma's.

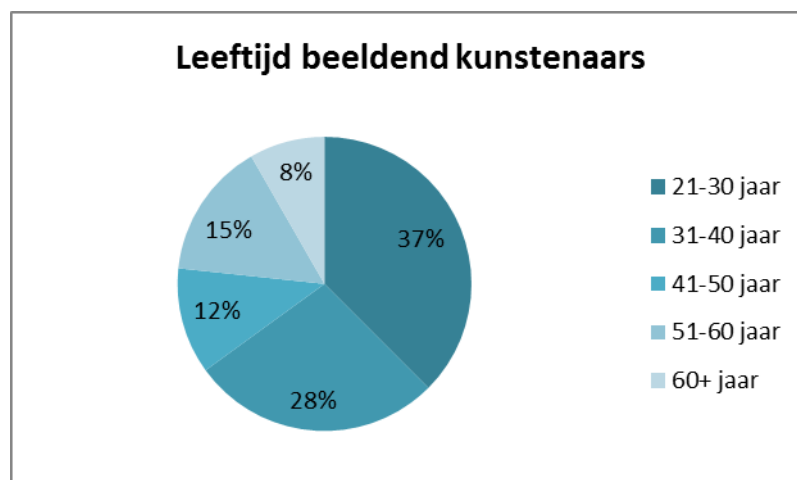
2.8 Individuele kunstenaars

Naast musea en beeldende kunst instellingen zijn er in Utrecht vele individuele kunstenaars actief. Het is een veelkleurige groep die zich niet makkelijk laat vangen. Ten eerste omdat de 'Utrechtse kunstenaar' niet bestaat (want gaat het bijvoorbeeld alleen om de kunstenaars die nu werkzaam zijn in Utrecht of juist om kunstenaars die oorspronkelijk uit Utrecht komen?). Daarnaast is er ook een grote groep kunstenaars niet in beeld omdat zij nergens bij aangesloten zijn.

Om toch een beeld te kunnen schetsen van het veld van beeldend kunstenaars in Utrecht is in het kader van deze sectoranalyse een enquête uitgezet bij deze groep. Met behulp van het netwerk van Art Utrecht is de enquête uitgezet onder beeldend kunstenaars in Utrecht. 143 mensen hebben de enquête ingevuld. De belangrijkste resultaten uit de enquête zetten we hieronder op een rij.

2.8.1 Persoonskenmerken

Er is een redelijk evenwichtige verdeling tussen mannen en vrouwen onder de beeldend kunstenaars in Utrecht, 43% is man en 56% is vrouw. Van de mensen die de enquête hebben ingevuld ligt de leeftijd voor het grootste gedeelte tussen de 21- 30 jaar (37%), gevolgd door de leeftijdsgroep 31 – 40 (28%).

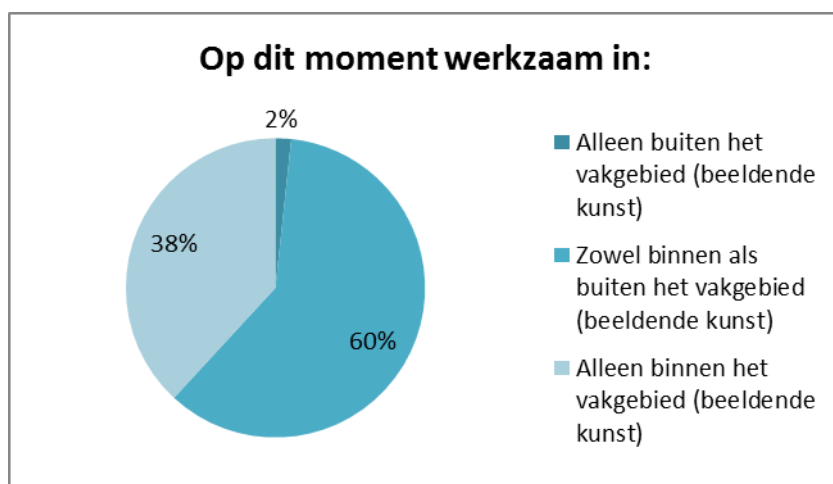

Tabel 7 - leeftijdsverdeling beeldend kunstenaars

2.8.2 Opleiding en huidig werk

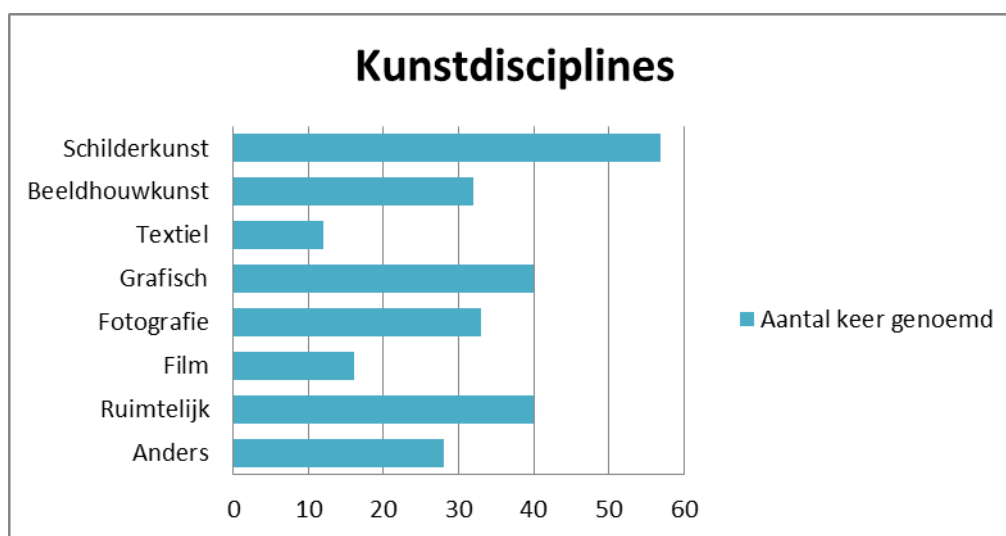
De meeste kunstenaars hebben een HBO kunstopleiding afgerond (65%), gevolgd door een WO opleiding (12%) of een HBO opleiding op een ander vakgebied dan kunst (11%). Ook hebben de meeste mensen hun hoogst voltooide opleiding afgerond in Utrecht (67%), waarbij de HKU het vaakst wordt genoemd als opleiding.

Vervolgens is de vraag gesteld of de persoon op dit moment werkzaam is in Utrecht. 84,9% bevestigt dat hij of zij op dit moment werkzaam is in Utrecht, maar niet iedereen is volledig werkzaam binnen het vakgebied van de beeldende kunst, wat te zien is in onderstaand figuur.

Tabel 8 - werkzaam binnen of buiten het vakgebied

Er is een grote verscheidenheid aan de kunstdisciplines waarin wordt gewerkt. Schilderkunst wordt het vaakst genoemd, gevolgd door grafisch en ruimtelijk.

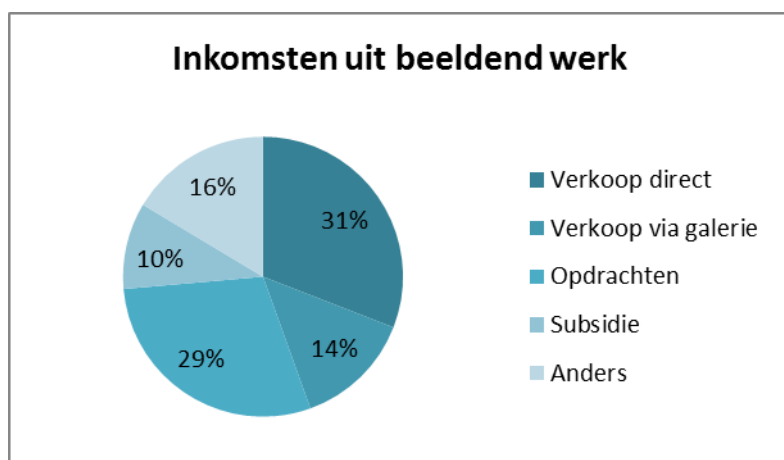

Tabel 9 - overzicht kunstdisciplines

Als 'anders' worden onder andere Illustratie, Keramiek en Tekenkunst genoemd.

Inkomsten

Ook is gevraagd op welke manier inkomsten uit beeldend werk worden verkregen. Het grootste gedeelte ontvangt inkomsten uit directe verkoop van hun werk (31%) alsmede uit opdrachten (29%).

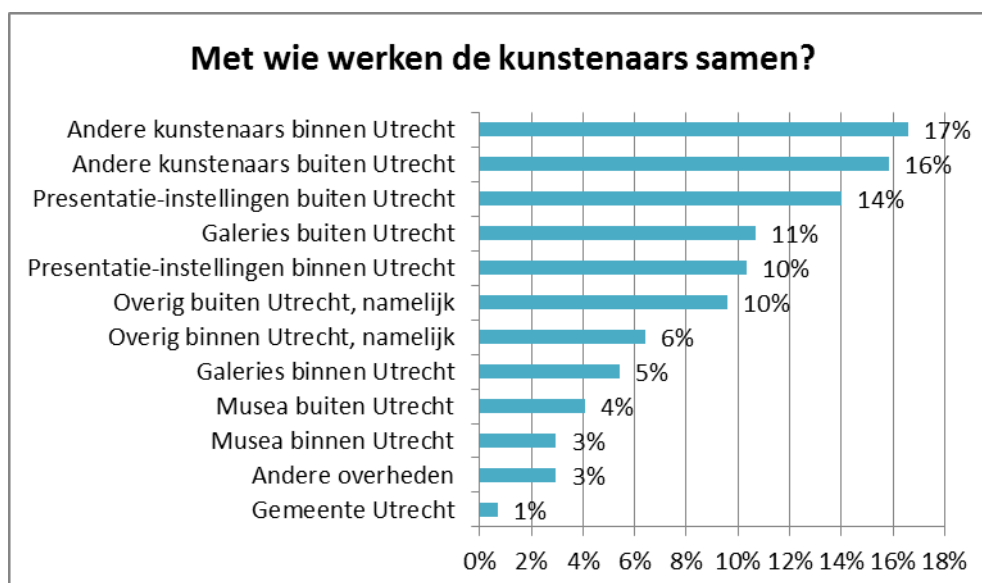
Tabel 10 - inkomsten uit beeldend werk

In de categorie 'anders' wordt onder andere genoemd: onderwijs (lesgeven), workshops, Open-Call, cursussen, crowdfunding, AOW, inkomen echtgenoot, internationale verhuur tentoonstellingen, verhuur van concepten en er zijn een aantal mensen die aangeven geen inkomsten te hebben.

2.8.3 Samenwerking

Met wie werken de kunstenaars samen?

We hebben in de enquête ook gevraagd met wie de kunstenaars samenwerken. Dit is zeer divers, maar het meest wordt er samengewerkt met andere kunstenaars van zowel binnen (17%) als buiten Utrecht (16%), gevolgd door presentatie-instellingen binnen (14%) en buiten Utrecht (10%).

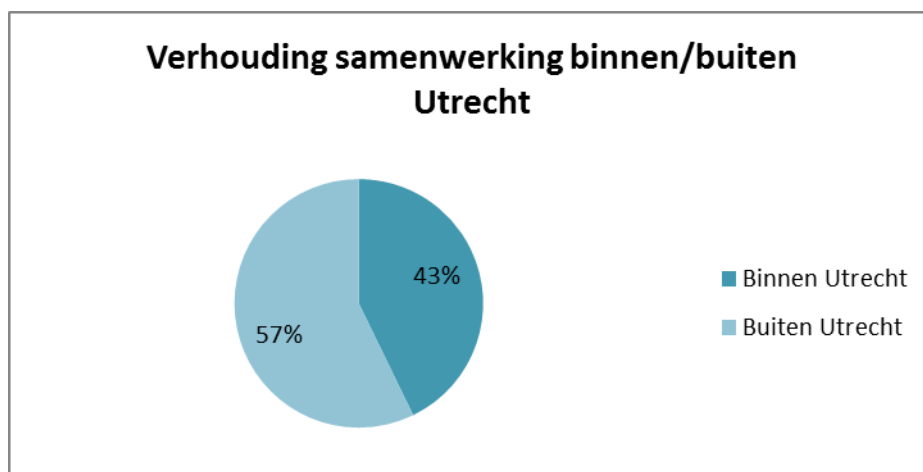

Tabel 11 - samenwerkingen

Bij overig binnen Utrecht wordt onder andere genoemd Vlampijpateliers, Exbunker, Das Spectrum, Atelier014, reclamebureaus, horeca, theatergezelschappen, fondsen (KF Heinfonds, Stokroos Fonds), ontwerpers, Vluchtelingenwerk.

Bij overig buiten Utrecht worden genoemd theatergezelschappen, reclamebureaus en zorginstellingen genoemd, evenals internationale musea, beurzen, artist in residence Houten, het onderwijs, KABK Den Haag, Mondriaanfonds, Kunstenhuis en beeldentuinen.

De verhouding tussen de samenwerking met partners binnen en buiten Utrecht laat zien dat er iets meer wordt samengewerkt met partners buiten Utrecht dan binnen Utrecht.

Tabel 12 - samenwerking binnen of buiten Utrecht

Samenwerking met presentatie-instellingen binnen Utrecht

Daarnaast is aan bod gekomen hoe de kunstenaars samenwerken met presentatie-instellingen in Utrecht. 45% geeft aan op geen enkele manier samen te werken met presentatie-instellingen binnen Utrecht. 5% van de respondenten geeft aan samen te werken met presentatie-instellingen door te exposeren. Ook worden samenwerkingsvormen als het geven van workshops, via cultuuronderwijs of als vrijwilliger genoemd. 14% van de personen geeft aan samen te werken met Kunstliefde, 5% met Das Spectrum en ook worden FOTODOK, A014, Exbunker, en Academiegalerie Utrecht genoemd.

Samenwerking met musea binnen Utrecht

Op de vraag hoe er wordt samengewerkt met de musea binnen Utrecht, komt een duidelijk beeld naar voren: 84% zegt niet samen te werken met de musea. 4% werkt samen door middel van het exposeren, 2% via boekpresentatie en 2% via events. 8% geeft aan met het Centraal Museum samen te werken.

Conclusie

Uit de enquêteresultaten kan geconcludeerd worden dat een groot gedeelte van de kunstenaars die op dit moment werkzaam zijn in Utrecht, ook hun kunstopleiding in Utrecht hebben gevolgd. De meesten hebben deze opleiding aan de HKU afgerond. Wat verder opvalt, en in lijn is met landelijke trends, is dat de beeldend kunstenaars naast het werk in de beeldende kunst ook buiten het vakgebied werkzaam zijn. Voor een groot aantal van deze kunstenaars zal gelden dat ze met hun werk te weinig kunnen verdienen om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Dit sluit aan bij

de discussie omtrent de lage inkomenspositie van de kunstenaar-zzp'er, waarover door de Sociaal-Economische Raad en de Raad voor Cultuur een advies is opgesteld (2016).

Wanneer we kijken naar de samenwerkingsverbanden waarin beeldend kunstenaars participeren, blijkt dat er iets meer wordt samengewerkt met partijen buiten de stad Utrecht dan binnen de stad Utrecht. Hoewel het verschil klein is, wordt er meer samengewerkt met bijvoorbeeld galeries en presentatie-instellingen buiten Utrecht dan binnen Utrecht. Dit kan impliceren dat de beeldend kunstenaar zich niet persé gebonden voelt aan één locatie of stad, maar kan ook iets zeggen over de mogelijkheden voor samenwerking binnen het veld van beeldende kunst in Utrecht. Samenwerking met musea lijkt in ieder geval een stap te ver, maar een paar kunstenaars geven aan met musea samen te werken. Maar dat is ook niet vreemd omdat maar een deel van de beeldend kunstenaars uiteindelijk het podium van een professioneel museum bereiken.

2.9 Kunst in de openbare ruimte

Kunst in de openbare ruimte is een belangrijke traditie in Utrecht, gestart in 1948 met het Fonds Stadsverfraaiing en sinds 1954 wordt de zogenaamde 1,5%- regeling uitgevoerd. Kunst in de openbare ruimte is een van de meest laagdrempelige vormen van kunstbeleving die voor iedereen toegankelijk is. Het is een mooie manier om het publiek in Utrecht in aanraking te brengen met beeldende kunst. De gemeente legt bij het investeren in kunst in de openbare ruimte een sterke focus op verbinding van kunst met de voor Utrecht relevante maatschappelijke thema's en vraagstukken zoals diversiteit en inclusiviteit. Tevens heeft Utrecht een lange traditie met het uitvoeren van (langdurige) kunstprogramma's die verbonden zijn aan transitiegebieden, zoals het stationsgebied rondom Utrecht Centraal en Beyond in Leidsche Rijn. De gemeente/het college van B&W laat zich over de inhoud van de kunstopdracht adviseren door externe adviescommissies.

Utrecht kiest er bewust voor om kunst in de openbare ruimte een belangrijk onderdeel te laten zijn van het cultuurbeleid in de stad. Kunst in de openbare ruimte staat op veel plekken in Nederland onder druk, ook na het verdwijnen van de landelijke Stichting Kunst in de Openbare Ruimte (SKOR) in 2013. Amsterdam noemt kunst in de openbare ruimte als thema en aandachtspunt in het Kunstenplan 2017-2020, maar Utrecht heeft als enige van de G4 gemeenten een recente, apart geformuleerde uitvoeringsnota voor kunst in de openbare ruimte.

2.9.1 De 1,5%-regeling

Utrecht heeft daarnaast als één van de weinige grote steden de percentageregeling voor beeldende kunst overeind gehouden. De percentageregeling voor beeldende kunst is een landelijke regeling die inhoudt dat bij koop, verkoop, bouw of verbouwing van rijksgebouwen een percentage gereserveerd wordt voor een kunstopdracht. Verschillende gemeenten, waaronder Amsterdam, volgden het landelijke voorbeeld, maar zijn daar mee gestopt. In Utrecht wordt nog steeds (al ruim 60 jaar) gewerkt met de percentageregeling en is de anderhalf procent regeling van toepassing. 1,5% van het bouwbudget bij nieuwbouw of verbouw van gebouwen waar de gemeente voor minimaal 50% financieel in participeert, wordt voor beeldende kunst gereserveerd. Hierbij denken de architect en de gebruikers van het gebouw samen met de gemeente na over de invulling van het kunstwerk. Een voorbeeld hiervan is het kunstproject 'De bomen' aan de Ibisdreef en het kunstproject bij de bouw van het nieuwe kindercluster aan de Teun de Jagerdreef.

2.9.2 Fonds Stadsverfraaiing

Naast de 1,5%-regeling is er het Fonds Stadsverfraaiing. Voorheen was dit de 1%-regeling beeldende kunst, wat betekende dat vanuit de uitgaven aan projecten voor infrastructurele werken er één project naar kunst in de openbare ruimte moest gaan. Ondertussen is de 1%-regeling buiten werking gesteld en wordt er nu jaarlijks een bedrag opgenomen in de gemeentelijke begroting voor het Fonds Stadsverfraaiing. Voorbeelden van projecten die gefinancierd zijn vanuit het fonds zijn de kunstopdracht voor de begraafplaats Daelwijck door kunstenaar Ingeborg Meulendijks en de kunstopdracht voor het ARK park in Kanaleneiland 'Het Martin Brill paviljoen' door ontwerp bureau Carve en kunstenaar en typograaf Karel Martens.

2.9.3 Specifieke middelen voor grootschalige projecten

Voor specifieke grootschalige projecten verbonden aan transitiegebieden stelt de gemeente additionele middelen beschikbaar, in aanvulling op de twee eerder genoemde regelingen. Deze middelen komen over het algemeen uit de grondexploitatie. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het programma Kunst in het Stationsgebied, waarmee de gemeente een langdurig kunstprogramma verbindt aan een transitiegebied. Het programma is gestart met de manifestatie Call of the Mall in 2013 en de grote kunstmanifestatie Public Works in 2016. Een ander voorbeeld is Beyond in Leidsche Rijn, een meerjarig kunstprogramma waar kunst in de openbare ruimte gekoppeld werd aan de specifieke ontwikkelingen in Leidsche Rijn. Het ging daarbij om bijvoorbeeld het fenomeen Vinexwijk, en de relaties die in het bouwprogramma zijn gelegd tussen beeldende kunst, het landschap en de stedelijke omgeving. Dat de gemeente Utrecht kunst in de openbare ruimte zo nadrukkelijk inzet bij de ontwikkeling van een gebied is uniek in Nederland. De ambities en bijzondere aanpak van Utrecht worden landelijk erkend en gewaardeerd.

2.9.4 Adviescommissie Beeldende Kunst en Vormgeving

De Adviescommissie Beeldende Kunst en Vormgeving (ABKV) in de gemeente Utrecht adviseert het college van burgemeester en wethouders over beeldende kunst in de openbare ruimte. De adviescommissie bestaat uit een onafhankelijke voorzitter, zes leden met deskundigheid op het gebied van beeldende kunst, stedenbouw en architectuur en een vertegenwoordiger van de dienst Stadswerken. Met het oog op de gewenste integrale benadering is de commissie samengesteld uit kunstenaars, kunsthistorici en deskundigen op het gebied van stedenbouw en architectuur. De verzamelde kennis en netwerken in de ABKV stellen haar in staat keuzes te maken, die recht doen aan de actuele ontwikkelingen in de beeldende kunst en de wensen van bewoners en/of gebruikers. De ABKV richt zich uitsluitend op de artistieke kwaliteit en put hiervoor uit het nationale en internationale aanbod. Daartoe behoren ook Utrechtse kunstenaars, maar deze vallen, in de ogen van veel kunstenaars, te weinig in de prijzen. Uit de enquête onder kunstenaars kan worden opgemaakt dat slecht 1% van de kunstenaars samenwerkt met de gemeente Utrecht.

3. Actuele thema's binnen de sector musea en beeldende kunst

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de actuele thema's die spelen binnen de sector musea en beeldende kunst in Utrecht. Dit doen wij aan de hand van analyse van de beschikbare documenten, een aantal interviews met vertegenwoordigers van belangrijke actoren in het veld en een drietal werksessies met kunstenaars en vertegenwoordigers van organisaties en instellingen in de sector musea en beeldende kunst.

Dit hoofdstuk bevat een samenvatting van de verschillende opvattingen die te horen waren tijdens de interviews en de werksessies op 20 en 21 september en op 16 oktober 2017. Sommige opvattingen werden breed gedeeld. Als meningen niet breed gedragen werden, of alleen gedeeld werden binnen een bepaald deel van de sector, is dat vermeld. Er is voor gekozen om geen woordelijk verslag te geven van de bijeenkomsten, omdat het de bedoeling was dat deelnemers in vrijheid en op persoonlijke titel konden spreken. Uit de interviews en sessies kunnen geen algemene conclusies getrokken worden. Het doel was om een verdieping en aanscherping te krijgen van wat er leeft in de sector musea en beeldende kunst in Utrecht, en hoe verschillende partijen binnen de sector denken over bepaalde thema's. Daarom is er geprobeerd om een dwarsdoorsnede van de sector bijeen te krijgen in de bijeenkomsten. In totaal namen er ongeveer 25 mensen deel aan de sessies. Wij hebben samen met de opdrachtgever de gemeente Utrecht geprobeerd om op een evenwichtige manier partijen en personen uit te nodigen. Daarbij is gelet op een goede verdeling tussen de verschillende onderdelen van de sector, tussen gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde instellingen, tussen makers en instellingen, tussen jonge en gevestigde instellingen en makers en een mix van conservatieve en progressieve stemmen. Dit hoofdstuk is te lezen als een weergave van de thema's die leven binnen de sector musea en beeldende kunst in Utrecht. Wij geven hierna per thema een algemene duiding en gaan daarna in op de opvattingen in Utrecht.

3.2 Beroepspraktijk van kunstenaars

Toegang tot gevestigde presentatie instellingen en presentatieplekken

Kunstenaars (vooral jonge) in Utrecht ervaren een grote afstand tot de gevestigde presentatie-instellingen en musea. Zowel als het gaat om het maken van tentoonstellingen als het wisselen van visies, kennis en ideeën ten aanzien beeldende kunst. In de beleving van (jonge) kunstenaars zijn het gescheiden circuits. De afstand tussen jonge makers en het discours dat bijvoorbeeld bij BAK wordt gevoerd is groot. Dit wordt als een gemiste kans gezien. De jonge kunstenaar heeft behoefte aan een toegankelijke plek en ruimte, aan een middenpodium tussen eigen atelier en museum.

Werkplekken kunstenaars

Het veld ervaart dat er te weinig geschikte en betaalbare werkplekken in Utrecht beschikbaar zijn. Het vinden van betaalbare woningen in Utrecht is door de hoge huur- en koopprijzen voor veel (jonge) kunstenaars een probleem. Ateliers en kunstenaarscollectieven zitten vaak in oude schoolgebouwen of voormalige fabriekspanden. Door de druk op de vastgoedmarkt raken deze

locaties in trek bij projectontwikkelaars. Kunstenaars die antikraak zitten, moeten weg en hebben moeite om een nieuw onderkomen te vinden.

Jonge kunstenaars geven aan dat het gebrek aan goede werkplekken reden is om te vertrekken uit Utrecht. Als alternatief wordt vaak Rotterdam genoemd omdat daar in de ogen van vooral jonge makers meer betaalbare werkruimten beschikbaar zijn en de woonlasten lager zijn. Maar de gemeente Rotterdam meldde zeer onlangs dat zij zich zorgen maakt over het aantal geschikte ateliers en broedplaatsen voor kunstenaars in de stad. Deze dreigen ook in Rotterdam, net als in Utrecht, te verdwijnen door de stijgende prijzen van het vastgoed.

Jonge kunstenaars erkennen dat je moet knokken en lange adem moet hebben om voor subsidie in aanmerking te komen. Je moet je onderscheiden en je moet anderen kunnen overtuigen van “de noodzaak” van jouw plannen. In de ogen van sommigen (oudere, min of meer gearriveerde kunstenaars maar ook de HKU) hoort dit bij de ontwikkeling en de zoektocht van een professioneel kunstenaar. Het veld lijkt niet altijd even goed op de hoogte van beleid van de gemeente voor het ontwikkelen, beheren en beschikbaar stellen van werkruimten en presentatieplekken voor kunstenaars. De algemene opinie is dat het aantal permanente, betaalbare ateliers en broedplaatsen komende vijf jaar fors moet stijgen. De gemeente moet nog meer stimuleren dat naast panden in gemeentelijk eigendom, meer niet-gemeentelijke panden beschikbaar komen voor beeldend kunstenaars en andere kunstbeoefenaren (musici, podiumkunstenaars, filmers, fotografen, ontwerpers en architecten).

Inkomenspositie van kunstenaars

Een belangrijk thema dat meer aandacht moet krijgen is de inkomenspositie van individuele makers. Zij zijn tenslotte de motor van de culturele sector. Bevlogen kunstenaars vormen samen met de professionele instellingen het gezicht van de Utrechtse infrastructuur voor beeldende kunst. Naast betaalbare werk- en presentatieruimten wordt ook aandacht gevraagd voor verbetering van de arbeidsmarktpositie van kunstenaars, vooral zzp'ers en andere flexwerkers met beperkte inkomsten.

Onlangs is op landelijk niveau de Fair Practice Code gelanceerd. Deze code vormt een kader voor duurzaam, eerlijk en transparant ondernemen en werken in kunst, cultuur en creatieve industrie en bevat concrete handvatten voor makers, cultuurwerkers, gezelschappen, instellingen, fondsen en overheden in de culturele sector. Concreet betekent het dat instellingen geacht worden volgens de voor de sector geldende cao's en richtlijnen (b.v. Richtlijn Kunstenaarshonoraria) te belonen. Dit geldt in principe ook voor de gemeente als zij opdrachten verleent aan kunstenaars. De gemeente zegt zich al lang bewust te zijn van het belang om zelf ook als goed opdrachtgever op te treden. De Fair Practice Code kan daarnaast in het cultuurbeleid van de gemeente Utrecht worden opgenomen. Instellingen moeten verplicht worden om de code toe te passen of uit te leggen waarom ze er van afwijken. Bij de monitoring van instellingen zou goed opdracht- en werkgeverschap benadrukt moeten worden. Bij het aanvragen van subsidie dient de honorering van zzp'ers en flexwerkers zichtbaar te zijn op de begroting en dient de honorering niet onder een bepaalde norm (cao of richtlijn) te komen. Toepassing van de code kan impliceren dat instellingen hun aanbod moeten verminderen (minder dagen open, minder voorstellingen en exposities) of meer subsidie nodig hebben. Het Centraal Museum en Museum Catharijneconvent passen de code reeds toe.

Rol van de HKU

De HKU, één van de grootste opleidingsinstituten voor kunst en cultuur in Europa, ziet het niet als zijn taak om een actieve rol te spelen in het verbeteren van het vestigingsklimaat van afgestudeerde kunstenaars in Utrecht. Het is onderdeel van je professionele ontwikkeling om zelf je weg te vinden in Utrecht, Nederland of internationaal. HKU stimuleert afgestuurde studenten om de horizon te verbreden.

De HKU ondersteunt haar studenten daarentegen wel actief in de voorbereiding op de arbeidsmarkt en tijdens de eerste periode als afgestudeerde. De HKU heeft een Expertisecentrum Creatief Ondernemerschap (ECO) opgezet, dat als belangrijkste doelstelling heeft studenten en alumni goed toe te rusten op een arbeidsmarkt in transitie. Creatieve professionals opereren in een internationale omgeving met veel concurrentie. Door het stimuleren van ondernemersvaardigheden, een open houding, aanpassingsvermogen en strategisch inzicht, wil het Expertisecentrum de toekomstkansen van studenten en afstudeerders maximaliseren. Niet alleen het economisch perspectief, maar ook maatschappelijke betekenis, sociaal ondernemerschap en de mate waarin creatieven vernieuwend durven zijn en publiek voor zich weten te winnen is onderdeel van de expertise. Dit jaar start de HKU bovendien met HKU X, een incubatorprogramma voor studenten met een ondernemingsplan. HKU-studenten kunnen gebruik maken van een gezamenlijke werkplaats waar ze elkaar helpen en hun ideeën aanscherpen. Voorwaarde voor deelname is dat sprake is van een cross-over (X), met andere disciplines, onderzoek en domeinen (gezondheid en stedelijke ontwikkeling bijvoorbeeld) zodat innovatie ingebed raakt. De HKU werkt ook met partners in de stad aan nieuwe *learning community's*.

Het veld (instellingen en beeldend kunstenaars) zou, ondanks het brede programma dat de HKU biedt, meer initiatief van de HKU op prijs stellen om vanuit de discipline beeldende kunst de verbinding tussen kunstenaar en instellingen in de stad te bevorderen. De HKU mag een meer zichtbare, prominente rol spelen in de Utrechtse culturele infrastructuur.

De HKU doet geen systematisch onderzoek onder de werkgelegenheid en inkomenspositie van afgestudeerden. Het gebrek aan inzicht in de sector beeldende kunst (facts and figures) wordt ook op nationaal niveau ervaren. Sinds kort maakt de sector jaarlijks een collectieve selfie om deze omissie weg te nemen. De selfie wordt gemaakt op nationaal niveau. De situatie in Utrecht is hieruit niet af te leiden.

De Utrechtse Kunstenaar

De mening van het veld is dat Utrecht zich niet uitsluitend moet richten op het ondersteunen en behouden van Utrechtse kunstenaars, maar ook moet werken aan zijn aantrekkingskracht op kunstenaars die overwegen naar Utrecht te verhuizen. Het gaat om het gemeenschappelijke belang van de sector en de gemeente om in Utrecht een vitaal presentatie- en maakklimaat te realiseren en te stimuleren, niet om het "pamperen" van kunstenaars die, vaak toevallig, in Utrecht wonen en/of hun opleiding in Utrecht hebben gevolgd. Dynamiek en verandering zijn juist kenmerken van de beeldende kunst. Met name de onderste lagen van de piramide van de beeldende kunst (jonge, explorerende kunstenaars) laten zich nauwelijks regisseren door gemeentelijk cultuurbeleid. Daarnaast is de vraag of Utrechtse kunst of de Utrechtse kunstenaar wel bestaat. Er wordt sterkt

gehecht aan het kiezen voor kwaliteit bij de opdrachtverlening voor kunst in de openbare ruimte en bij de productie van tentoonstellingen in plaats van het baseren van keuzes op de vestigingsplaats of de oorsprong van de kunstenaar. Maar er zijn ook geluiden in het veld dat bepaalde Utrechtse kunstenaars (geboren, woonachtig en/of werkzaam in Utrecht) af en toe best een steun in de rug kunnen gebruiken.

3.3 Bekendheid van de sector musea en beeldende kunst en publieksbereik

Publiciteit en marketing

De opinie van het veld is dat de publiciteit en marketing rondom het totale Utrechtse aanbod van beeldende kunst en musea veel beter kunnen. Individuele organisaties doen het op het vlak van marketing en publiciteit vaak goed, maar de krachten worden nog onvoldoende gebundeld om de sector gezamenlijk voor het voetlicht te brengen. Utrecht Marketing kan meer betekenen voor het nationaal en internationaal onder de aandacht brengen van de activiteiten van de beeldende kunst en musea in Utrecht. Maar de sector zelf is eerst aan zet met het aanbrengen van een aantal rode draden (verhalen) in de programmering en het neerzetten van een duidelijk profiel van het Utrechtse aanbod van beeldende kunst en musea. Utrecht heeft op dit moment meer het profiel van een muziek-, theater- en filmstad. Er zal in de programma's en in het toeristische beleid meer aandacht moeten komen voor musea en beeldende kunst als belangrijke trekpleisters voor (inter)nationaal toerisme. Het is van belang om met elkaar, grote en kleine organisaties, samen te werken aan de marketing en publiciteit van de sector.

Publieksbereik

In het veld heerst de mening dat er meer publiek bereikt kan worden met het brede Utrechtse aanbod van musea en presentatie-instellingen. Er wordt wel gewaarschuwd dat de stad echt grote publieksstromen niet aan zal kunnen. De musea zijn relatief (met uitzondering van het Centraal Museum en Spoorwegmuseum) klein en zijn geconcentreerd in de oude binnenstad met zeer beperkte parkeervoorzieningen. De kleinschaligheid van Utrecht is een troef en moet gespeeld worden in de programmering van de musea. De SUM heeft zich wel ten doel gesteld om het publieksbereik, en vooral ook het aandeel internationale bezoekers, te verhogen met als stip op de horizon 2 miljoen bezoekers in 2025. Echter, men vindt ook dat publieksbereik niet als absolute eis gesteld moeten worden. Er zijn meer factoren die succes en impact van een instelling bepalen en hier kan ook in gedifferentieerd worden binnen de stad. Andere succesfactoren zijn bijvoorbeeld de samenwerking binnen de sector en daarbuiten, de mate van vernieuwing, de maatschappelijke meerwaarde en de aandacht voor talentontwikkeling.

3.4 Schakel tussen gemeente en veld

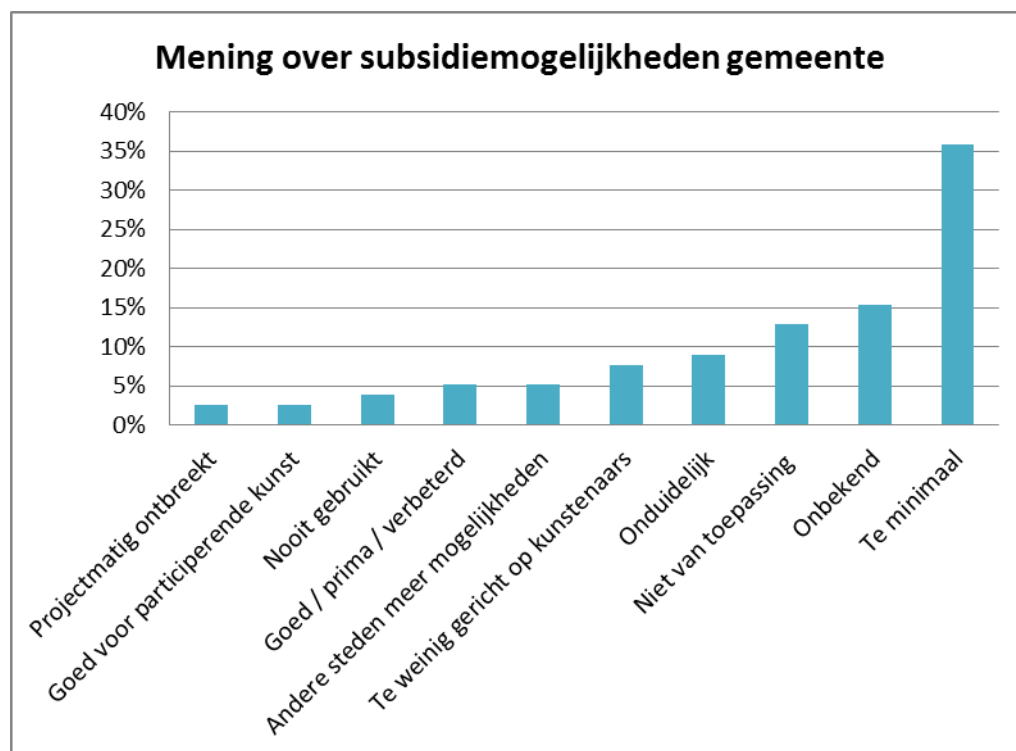
In Utrecht bestaat geen schakel tussen de gemeente als beleidsmaker en het veld van beeldende kunst. Als voorbeeld van een stad waar wel zo'n schakel bestaat wordt Den Haag genoemd. In deze stad is Stroom actief die zich richt op het versterken van het kunstklimaat en het formuleren van een kunsthoudelijk programma waarbij verbinding met de stad en de betekenis voor de (stedelijke) samenleving prioriteit heeft. Stroom is een presentatie-instelling en ontwikkelt een programma op het gebied van kunst in de openbare ruimte en verstrekt hiervoor ook opdrachten. Daarnaast is zij een voorwaardenscheppende organisatie voor Haagse kunst en kunstenaars, die ook subsidies verstrekt. Als presentatie-instelling organiseert Stroom tentoonstellingen, publicaties, activiteiten en

projecten op locatie. Tot het voorwaardenscheppend beleid behoren subsidieverstrekking, atelierbemiddeling, documentatiebeheer voor Haagse kunstenaars stimulerende activiteiten als talentontwikkelingsprogramma's en de organisatie en toekenning van prijzen. Stroom is in zekere zin het Mondriaan Fonds op Haagse schaal. In Utrecht zijn de taken van Stroom belegd bij meerdere partijen, bijvoorbeeld bij BAK en SWK. Het veld spreekt uit tevreden te zijn over de opzet in Utrecht. De enige taak van Stroom die in Utrecht in de ogen van een deel van veld niet goed is belegd is de vertegenwoordiging van de beeldende kunst bij de beleidsontwikkeling en –uitvoering door de gemeente. Daar ontbreekt in Utrecht een partij voor. Art Utrecht is zich in deze richting aan het ontwikkelen. Er bestaat al een driemaandelijks overleg tussen Art Utrecht en de gemeente.

3.5 Financiering

Subsidiemogelijkheden bij de gemeente

In de enquête onder beeldend kunstenaars is gevraagd naar de mening over de subsidiemogelijkheden voor beeldend kunstenaars die de gemeente biedt. Onderstaand figuur laat zien dat een groot percentage (36%) de subsidiemogelijkheden minimaal vindt. Andere meningen die worden geventileerd zijn dat de mogelijkheden onbekend zijn, er in andere steden veel meer mogelijkheden zijn, te weinig gericht op kunstenaars of dat projectmatige subsidie naast de structurele subsidie ontbreekt.

Tabel 13 - Subsidiemogelijkheden gemeente

Het veld geeft aan behoefte te hebben aan meer mogelijkheden in het subsidiestelsel van de gemeente Utrecht om flexibel in te kunnen spelen op de veranderende structuur binnen het culturele veld. Er is behoefte aan financieringsmogelijkheden (een fonds) voor plannen/projecten die op korte termijn gerealiseerd kunnen worden. Het gaat daarbij in de regel om kleine bedragen (b.v.

een vliegticket voor een congres/meeting waar een Utrechts initiatief kan worden gepitched of een initiatief voor een buurtproject).

Projectsubsidies

Daarnaast bestaat er, zoals ook in de enquête naar voren komt, een lacune tussen projectsubsidies gericht op ontwikkeling en een vierjarig subsidieperspectief en zelfs bij enkelen het gevoel dat projectsubsidies naast structurele subsidies ontbreken. Er wordt gezegd dat er ook een mogelijkheid zou moeten bestaan om te kiezen voor opname in het meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur voor een periode van één of twee jaar, met de mogelijkheid van voortzetting na een review. Doel hiervan is om instellingen waarvan de adviescommissie twijfels heeft over voldoende stevigheid toch de mogelijkheid te bieden van structurele subsidie voor een kortere periode, zodat jonge instellingen kans krijgen om te bouwen aan een solide organisatie.

Naast de meerjarige subsidies, die voor de periode 2017-2020 zijn toegekend in het kader van de Cultuurnota 2017-2020, verstrekt de gemeente Utrecht eenmalige subsidies voor cultuurprojecten. De subsidie is maximaal 50% van de totale kosten voor een project. Per jaar zijn er vier subsidierondes voor aanvragen van meer dan € 4.000. Daarnaast is er een maandelijks aanvraagmogelijkheid voor subsidies tot € 4.000. Van deze mogelijkheid wordt goed gebruik gemaakt door de sector beeldende kunst en musea, zo tonen gegevens over de periode 2009-2012 en 2013-2016 van de gemeente aan. Het aantal aanvragen is gestegen van 72 in de periode 2009-2012 (waarvan 32 toegekend) naar 95 in 2013-2016 (waarvan 45 toegekend). Maar het totaal toegekende bedrag voor beeldende kunst en musea was in de periode 2009-2012 fors hoger (ruim € 1 mln.) dan in de periode 2013-2016 (bijna € 0,4 mln.).

We concluderen wel dat de behoefte aan financiële ondersteuning is toegenomen of de weg er naartoe beter wordt gevonden, omdat het aantal aanvragen is toegenomen. Hoe het aantal aanvragen voor eenmalige subsidies voor cultuurprojecten zich zal ontwikkelen, is niet te voorspellen.

Het is een grote stap in de subsidiesystematiek naar het doen van een aanvraag voor structurele subsidie voor een periode van vier jaar binnen de cultuurnota. Dat constateerde ook de Adviescommissie Cultuurnota 2017-2020. De adviescommissie geeft aan dat voor jonge makers de sprong van projectsubsidie naar een vierjarige subsidie veelal te groot is. Daarnaast is een vierjarige regeling in een omgeving waar in sneltreinvaart technologische ontwikkelingen plaatsvinden, niet altijd passend. Het aantal instellingen in de sector beeldende kunst en musea dat structureel subsidie ontvangt is niet zo groot. Daarover heeft de adviescommissie haar zorgen geuit: "Jonge aanwas is belangrijk. Na talentontwikkelingsprojecten en projectsubsidies staan de jonge makers voor de uitdaging van een aanvraag voor vierjarige subsidies. Om deze, en andere nog niet volledig volgroeide initiatieven, een financieel toekomstperspectief te bieden vinden wij het wenselijk om meer differentiatie aan te brengen tussen de meerjarige subsidies en eenmalige projectsubsidies. De stap tussen deze twee subsidievormen wordt door ons nu als te groot ervaren."

Hoewel de gemeente met haar subsidiebeleid toegankelijk wil zijn voor iedereen in de culturele sector, voelt niet iedereen zich thuis in de systematiek en qua vocabulaire (aansluiting bij beleidstaal die nodig is om een succesvolle aanvraag te kunnen doen). Om de gehele sector beeldende kunst en musea te kunnen bedienen, kan de gemeente werken aan een grotere toegankelijkheid. Dat was

al het beleid, maar is nog niet succesvol als het gaat om licht georganiseerde groepen kunstenaars. Als mogelijkheid werd genoemd om binnen beeldende kunst ruimte te creëren voor onderzoek en ontwikkeling zonder vanzelfsprekende presentatie na afloop, zodat de producerende kant van de sector er ook gebruik van kan maken. Stipendia zijn daar ook een passende vorm voor, zoals die door publieke en private fondsen beschikbaar worden gesteld voor vele culturele disciplines, maar in gemeentelijke subsidiesystematieken nog niet vaak worden gebruikt.

K.F. Hein Fonds

Een belangrijk particulier fonds voor de kunst- en cultuursector in Utrecht is het K.F. Hein Fonds. Eén van de doelstellingen van het fonds is het ondersteunen en het stimuleren van Utrechtse kunstenaars (provincie) en het Utrechtse kunstklimaat. Dit gebeurt op verschillende manieren. Zo is er het K.F. Hein stipendium, een tweejaarlijks stipendium voor een Utrechtse kunstenaar. De winnaar van het stipendium ontvangt een bedrag van € 20.000 om nieuw werk te ontwikkelen dat tentoongesteld wordt in de Nieuw Utrecht kamers van het Centraal Museum. Daarnaast geeft het fonds jaarlijkse een participatie opdracht (gericht op jonge kunstenaars, alumni van de HKU) voor een werk op locatie bij een maatschappelijke organisatie. Als derde geeft het fonds jaarlijks opdracht aan een Utrechtse kunstenaar met de vraag een werk te ontwikkelen dat als bruikleen te zien is op locatie (bv het nieuwe werk van Janine van Oenen voor de K.F. Hein foyer in TivoliVredenburg).

Daarnaast zoekt het fonds, naast het financieren van projecten, altijd naar interessante verbindingen, samenwerkingsverbanden en platforms die ten goede komen aan Utrechtse kunstenaars.

3.6 Maatschappelijke waarde beeldende kunst en musea

De maatschappelijke waarde van kunst en cultuur betreft in de lokale context de bijdrage aan de samenleving, in het bijzonder de participatie en ontwikkeling van bewoners van Utrecht. Het gaat om het laten genieten van en deelnemen aan cultuur door de bevolking, en om de sociale effecten zoals betere onderwijsprestaties, hogere productiviteit onder de bevolking, betere gezondheid en minder leefbaarheidsproblemen in de buurten, met name in achterstandswijken, van de stad.

Iedereen vindt iets van kunst, maar lang niet iedereen bezoekt een museum. Het publieksbereik van musea en presentatie-instellingen is aanzienlijk (zeker in de stad en directe omgeving) maar kan altijd beter (nationaal, internationaal en nieuwe doelgroepen). Het merendeel van de bezoekers is hoogopgeleid en weinig divers. De groei van het aantal inwoners, de ontwikkeling van nieuwe wijken en de toename van het aantal mensen met een migratie-achtergrond biedt de sector beeldende kunst en musea kansen om nieuw publiek aan zich te binden. Het is daarbij van groot belang om te investeren in publieksbinding met deze nieuwe doelgroepen. Dat doen de instellingen door met nieuwe formules en crossovers te experimenteren. Met Museum Speelklok, het Spoorwegmuseum en het Nijntje museum heeft Utrecht musea in haar stad die al een forse bijdrage leveren aan de gewenste diversiteit van het publiek.

Ook het Utrechtse programma voor kunst in de openbare ruimte zal nieuwe doelgroepen op een laagdrempelige manier met kunst en cultuur in aanraking brengen.

De gemeente heeft al in de Cultuurnota 2017-2020 uitgesproken dat het belangrijk is de drempel naar het culturele aanbod lager te maken. De wijkcultuurhuizen spelen een belangrijke rol in het bereiken en betrekken van bewoners in de wijken. Door de ligging in het hart van verschillende wijken waar de cultuurparticipatie laag is, vormen zij bij uitstek een toegankelijke functie naar de bewoners van deze wijken. Deze plekken vervullen bovendien een maatschappelijke functie door optredens van amateurkunstenaars te faciliteren. De instellingen in de sector beeldende kunst en musea hebben deze wijkcultuurhuizen naar eigen zeggen nog te weinig gevonden. Hier ziet het veld kansen liggen bij de ontwikkeling van (educatieve) programma's.

3.6.1 Infrastructuur

Aanbod bescheiden maar in balans

De beeldende kunst in Utrecht is bescheiden van omvang maar biedt een artistiek hoogwaardig aanbod. Dit beeld zoals in 2016 geschetst door de Commissie Cultuurnota wordt breed erkend door het veld. Middelgrote beeldende kunst instellingen in Utrecht zoals BAK, Casco, Fotodok en Impakt hebben (inter)nationale uitstraling. Deze instellingen leggen het accent op cultuur-theoretisch en sociaal-maatschappelijk discours. Ze zijn complementair aan elkaar en er wordt nadrukkelijk interdisciplinair gewerkt. Utrecht beschikt met deze instellingen op de landelijke kunst en cultuur markt over een "volle niche". Beeldende kunst presentaties voor een breder (nog steeds bescheiden) publiek zijn te vinden in bijvoorbeeld het Centraal Museum, Exbunker, Kunstliefde, Academiegalerie en diverse galerieën in de stad.

Van de musea in Utrecht ontvangen vier musea subsidie vanuit de gemeente, drie grote musea (Museum Catharijneconvent, Spoorwegmuseum, Universiteitsmuseum) ontvangen geen gemeentelijke subsidie. Het museale veld in Utrecht is zeer divers wat blijkt uit de grote verscheidenheid aan collecties, presentaties, professionaliteit/artistieke kwaliteit en financieringsmix.

Wat duidelijk wordt gemist door het veld is een overzicht van facts & figures voor zowel musea als beeldende kunst. Met name de beeldende kunst heeft onvoldoende overzicht van de spelers in het veld, de programma's, de bedrijfsvoering en de mogelijke raakvlakken.

Het kan altijd beter maar de algemene opinie is dat het stelsel van voorzieningen voor beeldende kunst en musea in Utrecht evenwichtig en in balans is. Er zijn diverse musea, presentatie-instellingen, galerieën, kunstenaarscollectieven en een hogeschool. Wat in de ogen van het veld wel ontbreekt is een aantrekkelijk festival (b.v. biënnale) met liefst internationale allure. De muzieksector in Utrecht zet juist fors in op festivals.

Vanuit het veld van beeldend kunstenaars komt het geluid dat een museum voor hedendaagse of moderne kunst wordt gemist (52% van de respondenten). 11% benadrukt dat het aanbod van beeldende kunst in Utrecht minimaal is. 9% vindt dat er een plek ontbreekt voor jonge kunstenaars, maar ook 9% vindt het aanbod prima of goed. Verder wordt nog genoemd dat er een grafisch/design/media museum en fotomuseum ontbreekt. Geluiden uit de sessies en interviews nuanceren dit beeld. Het veld heeft weinig tot geen concrete behoefte aan een nieuw museum of presentatie-instelling in Utrecht.

De gebouwen van de belangrijkste musea en presentatie-instellingen zijn goed geëquipeerd en geconcentreerd gelegen in de stad. Het Centraal Museum is ingrijpend verbouwd en BAK is

recentelijk verhuisd naar het voormalige RASA-gebouw. Een partij die wel acute huisvestingsproblemen heeft is Das Spectrum. Zoals eerder benoemd is deze partij op zoek naar nieuwe (tijdelijke) huisvesting. De vraag wordt gesteld of er niet meer spreiding zou moeten zijn, bijvoorbeeld naar Leidsche Rijn, Vleuten-De Meern. Het veld is hier terughoudend in. Spreiding van voorzieningen (meerdere culturele centra / hotspots in de stad) om zoals in Amsterdam de drukte in de binnenstad te verminderen is in Utrecht (nog) niet aan de orde.

Kunsthall

Er wordt in Utrecht verschillend gedacht over de behoefte aan een Kunsthall. De overheersende gedachte van het veld is dat een Kunsthall niet veel toevoegt aan het bestaande aanbod in Utrecht. Er lijkt geen behoefte (met name bij musea) aan een schakel tussen de gevestigde musea en presentatie instellingen en de experimentele kunstenaarsinitiatieven in de vorm van een kunsthall. Maar er zijn ook geluiden (o.a. bij HKU) dat er juist behoefte is aan presentatieplek/kunsthall als schakel tussen jonge beeldend kunstenaars en de musea. Het concept van een kunsthall kan het best worden getypeerd als een iconisch gebouw waar een breed (populair) programma van tentoonstellingen te zien is. De organisatie is klein en heeft geen collectie. Geld wordt vooral gestoken in het maken en marketen van tentoonstellingen. Naast de Kunsthall in Rotterdam zijn er in Nederland weinig voorbeelden van succesvolle kunsthallen. In Duitsland zijn die er wel. Een mogelijkheid is nog dat het Kunsthall-concept in Utrecht wordt opgepakt door private partijen, bijvoorbeeld in het kader van de herontwikkeling van het Jaarbeurs-gebied. Er is een omgevingsvisie voor dit gebied, onder de naam van Beurskwartier, in de maak. In deze visie wordt aandacht besteed aan mogelijkheden voor het creëren van werkruimten en ateliers voor beeldend kunstenaars.

3.7 Verkokerde beleidsterreinen bij gemeente

Het veld vindt dat er kansen worden gemist doordat het beleid bij de gemeente (ambtelijke organisatie en college) sterk verkaveld is. Die verkokering zie je ook in het cultuurbeleid zelf. Er is een meer integrale, programmatische aanpak nodig. Om een paar thema's te noemen: de maatschappelijke waarde van kunst en cultuur, kansen voor kunst en cultuur vanuit de maatschappelijk vastgoed portefeuille, de rol van kunst en cultuur bij de (her) ontwikkeling van stadsdelen en wijken, de betekenis van kunst en cultuur voor zorg- en welzijn. De gemeente zou meer beleid kunnen maken voor de beeldende kunst en musea. Wat zijn de beleidsdoelen, welke instrumenten worden ingezet en wanneer zijn deze een succes? Dergelijke vragen zijn op dit moment vanuit het perspectief van de gemeente niet eensluidend te beantwoorden. Maar het veld zelf worstelt ook met deze vragen. De musea gaan in hun Visiedocument concreet in op een aantal van de hiervoor geformuleerde vragen. Maar dat zal voor de gehele sector beeldende kunst en musea moeten gebeuren, het liefst vanuit een integrale visie.

De sector beeldende kunst en musea in Utrecht zou een grotere rol kunnen spelen op maatschappelijk gebied. Voor het diversiteitsvraagstuk zijn kunst en cultuur in het algemeen en beeldende kunst en musea in het bijzonder van grote waarde. Bij tal van stedelijke vraagstukken, zowel ruimtelijk als sociaal, kunnen kunst en cultuur een constructieve rol spelen. Dit geldt zeker voor beeldende kunst en musea. Maar een aantal kunstenaars maakt bezwaar als de gemeente een dergelijk doel in de subsidievoorwaarden zou opnemen. Het gaat voor hen om het maken van (vrije) kunst. Als daar een maatschappelijk effect bij zit, is dat een mooie bijvangst, maar daar moet

de gemeente niet op sturen. Voor musea en presentatie-instellingen die subsidie ontvangen ligt dit anders. Van deze instellingen mag de gemeente wel degelijk vragen om maatschappelijk relevante activiteiten te ontplooiën. De SUM erkent dit en heeft dit als een van haar doelen geformuleerd.

De sector doet een beroep op de gemeente om de regie te pakken om een integraal en gezamenlijk plan te creëren met ambitie en een onderscheidend profiel. Het gaat dan bijvoorbeeld om internationale promotie van de stad, waarbij nu Nijntje als 'trots' wordt ingezet, terwijl Utrecht nog zoveel meer te bieden heeft op het gebied van cultuur. Utrecht moet zich niet positioneren als muziekstad of beeldende kunst stad, maar als stad met een breed, aantrekkelijk cultureel aanbod. Tevens is het volgens het veld van groot belang dat de gemeente meer besef krijgt dat de beeldende kunst en musea uit veel meer actoren bestaat dan die een subsidierelatie hebben met de gemeente.

3.8 Klaar voor een schaa sprong

Culturele metropool

Utrecht is toe aan een schaa sprong op cultureel gebied, is een van de belangrijkste constatering en van de Adviescommissie Cultuurnota 2017-2020. Deze wordt door de sector beeldende kunst en musea nadrukkelijk onderschreven. Het veld herkent en erkent dat Utrecht nu de mogelijkheid kan pakken om uit te groeien tot een échte culturele metropool. De basis is er. Er is geïnvesteerd in de infrastructuur, er zijn sterke instellingen, uitstekende makers, een onderscheidend programma van activiteiten, uiteenlopend van zeer toegankelijk tot experimenteel. De Adviescommissie constateerde echter ook dat het cultuurbudget gelijk is gebleven en er te weinig financiële ruimte is voor jonge makers om mee te doen, en voor gevestigde instellingen om door te groeien. Bovendien is door het groeiend aantal inwoners het gemiddelde budget voor cultuur per inwoner gedaald. Hier moet de gemeente op inspelen door het cultuurbudget te laten aansluiten bij de groei van de stad.

Woon aantrekkelijkheid en economische baten

Utrecht scoort hoog wat betreft woon aantrekkelijkheid en de beschikbaarheid van musea en presentatieruimten voor beeldende kunst speelt daarin een belangrijke rol, zo blijkt uit onderzoeken van de Atlas voor Gemeenten. Het gaat niet alleen om het directe gebruik van de culturele voorzieningen, maar ook om de optiewaarde: het feit dat de voorzieningen er zijn is al van waarde voor huidige en toekomstige bewoners, nog ongeacht of deze voorzieningen ook worden bezocht. De Cultuurkaart Utrecht van de Atlas voor Gemeenten gaat nader in op de aantrekkingskracht van kunst en cultuur en de diverse daarmee gecreëerde waarden, die ook financieel worden vertaald.

De economische baten voor Utrecht zijn, zoals is beschreven in de Cultuurkaart, relatief hoog vergeleken met andere steden. De investeringen van de gemeente in culturele voorzieningen, vooral de podia maar ook in het Centraal Museum, leiden tot hogere directe inkomsten voor de sector en voor hogere bestedingen aan andere ondernemers in Utrecht zoals de horeca. Het centrum profiteert daar met name van. De musea hebben nog wel wat te winnen als het gaat om het trekken van bezoekers buiten de stad en vooral uit het buitenland. Deze besteden het meest in de stad. Musea in provinciesteden als Leeuwarden, Groningen, Assen en Zwolle lijken er beter dan Utrecht in te slagen om bezoekers buiten de eigen stad en regio te trekken.

3.9 Stadsontwikkeling schept mogelijkheden

De afgelopen decennia zijn in Utrecht verschillende buurten opgeknapt en aantrekkelijker geworden. De rol van kunst en cultuur in dit proces valt niet uit te vlakken. Kunst(enaars) helpt (helpen) het leefklimaat te verbeteren. Creatieven vestigen zich op goedkope locaties die voor het grote publiek minder aangenaam zijn om te wonen. Door de aanzuigende werking van de creatieven vestigen zich er nieuwe barretjes en kleine bedrijfjes, oude huizen worden opgekocht en verbouwd. Langzaamaan wordt de buurt verbeterd. In veel gebieden en wijken was het de kunst die voor een opleving zorgde. Een belangrijke vraag is: wie profiteert er van de waardevermeerdering en kwaliteitsverbetering? Over het algemeen niet de kunstenaars. Kunstenaars die in een leegstaand pand hun werkruimte hebben, en hebben meebetaald aan de verbouwing ervan, zijn niet zeker van hun toekomst omdat de huurprijzen gaan stijgen doordat er in de directe omgeving of op de plek zelf door projectontwikkelaars nieuwe woningen, kantoren of hotels worden gebouwd. Het 'gentrificerende effect' van de kunst levert de stad en de projectontwikkelaars veel geld op. Het veld vindt het niet meer dan terecht dat de kunsten meeprofiteren van het succes.

De waarde van de panden waarin culturele activiteiten plaatsvinden stijgt als de buurt zich positief ontwikkelt. Een gevolg daarvan kan zijn dat deze panden te duur worden voor de culturele huurders en zij genoodzaakt zijn de huur op te zeggen. Daarmee wordt het sociale weefsel in de wijk aangetast. Om dit te voorkomen zou de gemeente zoveel mogelijk panden waar gesubsidieerde culturele activiteiten plaatsvinden of die waardevol zijn voor de stad een culturele bestemming moeten geven in de bestemmingsplannen. Dit zet een rem op de stijging van de marktwaarde van de panden, terwijl de culturele waarde behouden blijft voor de buurt. Dit betekent dat het pand alleen doorverkocht kan worden aan een instelling die daar ook culturele activiteiten uitvoert. Zo worden culturele huurders beter beschermd.

Er is waardering vanuit het veld voor de aanpak van de gemeente om bij tendering van nieuwe bouwtrajecten expliciet als eis op te nemen om in de plannen aandacht te besteden aan culturele voorzieningen (b.v. presentatieruimten in de plint van het gebouw, of woon/werkplekken voor kunstenaars). Opgemerkt wordt dat het niet alleen gaat om het beschikbaar komen van vierkante meters maar ook om de financiering (vaak in de vorm van subsidies) van de culturele activiteiten die er gaan plaatsvinden.

Een mooi voorbeeld van de innovatieve tendersystematiek is het plan Wonderwoods. In twee torens aan de Croeselaan komen koop- en huurwoningen voor verschillende doelgroepen, waaronder woningen voor mensen die werkzaam zijn in de publieke sector, en atelierwoningen. Verder komt er ruimte voor kantoor, gezonde horeca, fitness/yoga, kleinschalige winkels, educatie, inpandige stallingen voor fietsen en (deel)auto's, en de publieksfunctie Playlab. Het Playlab, dat een beleving biedt op het snijvlak van technologie (virtual reality en 3D) en beeldende kunst voor jong en oud, is nieuw in Utrecht.

3.10 Investeren in samenwerking

Vanuit het veld klinkt het geluid dat de samenwerking tussen de beeldende kunst en het Centraal Museum voor verbetering vatbaar is en dat hier nog veel winst te behalen is. Het is een goede zaak dat zeer recent een eerste bijeenkomst heeft plaatsgevonden om de samenwerkingsmogelijkheden voor musea en instellingen voor beeldende kunst te verkennen. De kleine instellingen en informele

circuits kunnen worden verbonden met de grote instellingen zodat de artistieke canon mee kan groeien met de veranderde bevolking van de stad die mede door de grote aantallen bezoekers, studenten en expats een steeds meer een kosmopolitisch aanzien heeft gekregen.

Daarnaast is een stevige samenwerking in de stad tussen de HKU en de (beeldende) kunstsector en creatieve broedplaatsen van groot belang. Zo kan talent voor de stad worden behouden, doorgroeien en blijft de Utrechtse hedendaagse kunstketen zich vernieuwen. Maar zoals eerder genoemd, vindt het veld dat Utrecht een organisatie mist die het beeldende kunstbeleid in de stad stimuleert door voorwaardenscheppend beleid te voeren en activiteiten te organiseren die de samenwerking stimuleren. Steden als Den Haag (Stroom) en Amsterdam (Amsterdamse Fonds voor de Kunsten) hebben wel dergelijke instellingen.

De Utrechtse sector beeldende kunst en musea kent een veelheid aan (veelal informele) overleggen waarin grote en kleine spelers elkaar ontmoeten en met elkaar van gedachten wisselen. Een aantal gremia is nog relatief nieuw en heeft een informele opzet. Maar ze worden door zowel het veld als de gemeente van harte verwelkomd, omdat hiermee duidelijke aanspreekpunten ontstaan. Het meest ontwikkelde overlegorgaan van de sector is de Stichting Utrechts Museumkwartier (sinds 1993) waarin zoals eerder genoemd 7 Utrechtse musea samenwerken op het gebied van strategie, programmering en belangenbehartiging. Voor de beeldende kunst is recent Art Utrecht opgericht en voor de presentatie-instellingen is er het Beeldende Kunst Netwerk Utrecht (BK-NU).

De overlegstructuren kunnen in de toekomst nog meer een vertegenwoordigende rol namens de sector op zich nemen. Om vertegenwoordigend te zijn voor de volledige Utrechtse sector beeldende kunst en musea is gelijkwaardigheid en wederzijds vertrouwen essentieel, en daarin speelt de organisatievorm een rol. Wat betreft de inhoudelijke vooruitzichten van deze verschillende overleggremia geldt dat er kansen zijn om agendastellend te zijn. Verschillende onderwerpen kunnen dan in subgroepen worden opgepakt en uitgevoerd. Zodoende kan voorkomen worden dat het enkel bij overleg blijft, en gezorgd worden dat ook een gezamenlijke visie en beweging ontstaat vanuit het veld zelf.

4. Kansen voor het versterken van de sector musea en beeldende kunst in Utrecht

In dit laatste hoofdstuk zijn de belangrijkste kansen voor het versterken van de sector musea en beeldende kunst in Utrecht op een rij gezet. De gemeente maar ook het veld zelf kunnen met dit vooruitzicht keuzes maken welke kwesties worden aangepakt en welke interventies worden ingezet om de sector te stimuleren.

1. Om de sector musea en beeldende kunst te laten bloeien, is ruimte nodig. Ruimte kan op verschillende manier worden gedefinieerd. *Artistieke ruimte* is noodzakelijk voor het voortbrengen van kwalitatief hoogwaardige kunstuitingen. Dat vraagt om vertrouwen dat er iets moois voort zal komen uit de maakprocessen en de gelegenheid om te experimenteren. Overigens wordt de intrinsieke of artistieke waarde van cultuur door een deel van de sector gezien als belangrijkste waarde, maar er zijn ook geluiden dat de verschillende waarden van cultuur (artistieke, maatschappelijke of economische waarde) in elkaars verlengde liggen en dat het niet altijd mogelijk is om een onderscheid te maken tussen intrinsieke/artistieke en andere waarden van cultuur.
2. *Fysieke ruimte* kent verschillende vormen. Het gaat dan om het bieden van plek voor beeldende kunst. Plekken om te experimenteren ('broeden'), te maken en te tonen. Het betreft meer dan alleen officiële presentatiemogelijkheden en te huren atelierruimtes, namelijk ook het bieden van broedplaatsachtige omgevingen die voor langere tijd beschikbaar zijn tegen een betaalbaar tarief en voorzien van noodzakelijke faciliteiten. Ook gaat het om de mogelijkheden om kunst te tonen (tentoonstellingen, manifestaties) op alternatieve locaties, bijvoorbeeld in leegstaande fabrieken en scholen maar ook in de openbare ruimte. Uit eerder onderzoek dit jaar in opdracht van de gemeente Utrecht (Bureau Buiten) blijkt dat de stad behoefte heeft aan meer betaalbare werkruimtes voor kunstenaars.
3. *Financiële ruimte* in de vorm van subsidies, structureel dan wel incidenteel, draagt bij aan de mogelijkheid voor kunstenaars om zich artistiek te ontwikkelen en projecten van allerlei aard te doen. De sector musea en beeldende kunst weet de weg naar subsidies in het algemeen goed te vinden. Tegelijkertijd lijkt het niet voor iedereen vanzelfsprekend subsidie aan te vragen. De stap van eenmalige projectsubsidies naar vierjarige subsidie vanuit de cultuurnota is groot. Om meer dynamiek en flexibiliteit mogelijk te maken en ruimte te creëren om snel te kunnen schakelen zou de gemeente kunnen onderzoeken of de bestaande subsidiesystematiek geflexibiliseerd en verder toegankelijk gemaakt kan worden. Een hoger gemeentelijk budget, maar ook differentiatie van de gemeentelijke subsidiesystematiek kunnen de sector musea en beeldende kunst een verdere financiële impuls geven. Het culturele veld heeft verder behoefte aan meer ruimte in de subsidieafspraken. De prestatie-eisen kunnen op een modernere manier worden vormgegeven, waarmee recht wordt gedaan aan de wijze waarop instellingen met verschillende functies en activiteiten waarde creëren op artistiek, economisch en maatschappelijk gebied.
4. De Utrechtse sector musea en beeldende kunst wordt gekenmerkt door een brede programmeringsmix (tentoonstellingen, presentaties, manifestaties, debatten, etc.), maar

bepaalde punten behoeven aandacht. De mix kan worden uitgebreid/verrijkt door bijvoorbeeld het organiseren van tentoonstellingen die een groot landelijk en internationaal publiek trekken (de zogenaamde blockbusters), het organiseren van een Utrechts kunstfestival (bijvoorbeeld biënnale met kunst in de openbare ruimte, crossovers met theater en muziek, op verrassende Utrechtse (erfgoed) locaties) en het creëren van een aansprekende, laagdrempelige presentatieplek voor jonge kunstenaars (“station” voor het museum).

5. Er is ruimte om het publieksbereik van de sector musea en beeldende kunst in Utrecht te vergroten. Groei moet vooral gezocht worden in landelijk en internationaal publiek. Om dit publiek te verleiden tot een bezoek aan Utrecht zal meer dan voorheen moeten worden ingezet (zeker ook financieel) op het ontwikkelen en produceren van grote, aansprekende tentoonstellingen, liefst vanuit een gezamenlijk, samenhangend aanbod. Een goed voorbeeld hiervan is Stijl-jaar in Utrecht. De marketing zal mee moeten groeien met deze ambitie. Het is van groot belang om te investeren in publieksbinding met bredere doelgroepen. Musea zijn al bezig met deze zoektocht om het aanbod meer af te stemmen op de wensen van nieuwe doelgroepen naast het traditionele trouwe publiek, maar extra impulsen zijn gewenst.
6. De groei van het aantal inwoners van wijken als Leidsche Rijn en Kanaleneiland (vaak mensen met een migratie-achtergrond) biedt de gehele sector kansen om nieuw publiek aan zich te verbinden. Veel wijkbewoners worden bereikt via de wijkcultuurhuizen, die een steeds grotere rol van betekenis krijgen in de groeiende stad, maar de middelen groeien niet mee of nemen af. Om brede cultuurdeelname te versterken kan de gemeente daarin investeren.
7. De Utrechtse sector musea en beeldende kunst heeft zich georganiseerd in verschillende gremia. Deze overlegstructuren (Art Utrecht, BK-NU en SUM) bevinden zich, met uitzondering van de SUM, naar eigen zeggen nog in een opstartende fase, maar kunnen in de toekomst bruikbare overlegorganen zijn en een vertegenwoordigende rol op zich nemen, bijvoorbeeld richting de gemeente. Daarmee heeft de gemeente een duidelijk aanspreekpunt en bovendien verbinding met de praktijk.
8. De sector musea en beeldende kunst doet een beroep op de gemeente om de regie te pakken en een integraal en gezamenlijk plan te creëren met ambitie en een onderscheidend profiel. Het gaat dan bijvoorbeeld om internationale promotie van de stad, waarbij nu Nijntje als ‘trots’ wordt ingezet, terwijl Utrecht nog zoveel meer te bieden heeft op het gebied van cultuur. Utrecht is sterk op vele fronten (theater, muziek, musea) en kan zich daarom positioneren als stad van kunst en cultuur.
9. Utrecht is toe aan een schaa sprong op cultureel gebied, is een van de belangrijkste constatering en van de Adviescommissie Cultuurnota 2017-2020, die door de sector musea en beeldende kunst wordt onderschreven. Het veld herkent en erkent dat Utrecht nu de mogelijkheid kan pakken om uit te groeien tot een échte culturele metropool. De basis is er. Er is geïnvesteerd in de infrastructuur, er zijn sterke instellingen, uitstekende makers, onderscheidende internationaal georiënteerde festivals, ensembles en gezelschappen. De Adviescommissie constateerde echter ook dat het cultuurbudget gelijk is gebleven en er te weinig financiële ruimte is voor jonge makers om mee te doen, en voor gevestigde instellingen om door te groeien. Bovendien is door het groeiend aantal inwoners het gemiddelde budget voor cultuur per inwoner gedaald. Hier moet de gemeente op inspelen door het cultuurbudget te

laten aansluiten bij de groei van de stad. De instellingen in de sector musea en beeldende kunst pleiten dan ook voor een verhoging van het totale cultuurbudget, of dat nu structureel of incidenteel wordt verdeeld en of het direct aan de makers ten goede komt of via programmeringsbudgetten van musea en presentatie-instellingen en de fondsen voor kunst in de openbare ruimte.

10. De HKU zou in Utrecht een meer zichtbare en prominente rol kunnen spelen bij het versterken van de culturele infrastructuur. Dit geldt zeker voor de sector musea en beeldende kunst. De HKU biedt een breed palet van activiteiten om jonge kunstenaars te ondersteunen bij de start van hun professionele beroepspraktijk, maar de expertise van de HKU is breder bruikbaar voor de sector, zowel voor instellingen als ervaren kunstenaars. De gemeente zou de HKU kunnen uitdagen om de positie van de hogeschool bij het inspelen op ontwikkelingen in de cultuursector van Utrecht scherper te markeren. De HKU zou daarbij kunnen aangeven wat zij verwacht van de culturele sector, bijvoorbeeld in termen van stageplekken en coaching van studenten. De sector musea en beeldende kunst staat hier in ieder geval voor open.
11. De sector heeft behoefte aan een scherp beeld van de sector musea en beeldende kunst in Utrecht. Deze sectoranalyse geeft een eerste belangrijke aanzet maar zal niet voldoen aan alle informatiebehoeften. Bovendien is de sector voortdurend in beweging en zal actualisatie van de gegevens nodig zijn. Het sectorbeeld zoals hier bedoeld moet op een toegankelijke manier duidelijk maken wat de omvang van de sector is, welke prestaties worden geleverd en wat de financiële/economische impact is. Het is de bedoeling dat het beeld wordt gevormd door cijfers, geïllustreerd met en geduid door aansprekende verhalen uit de praktijk. Met een sectorbeeld in de hand, kunnen de agenda's van beleidsmakers, besturen en directies van fondsen, kunstmusea en presentatie-instellingen worden beïnvloed. Ook stimuleert een sectorbeeld het zelfvertrouwen en zelfbeeld van de sector en kan het belang van de sector aan het publiek worden getoond. Met een sectorbeeld kan bovendien publiciteit worden gegenereerd, bijvoorbeeld door middel van artikelen in de media en debatten.
12. Kunst in de openbare ruimte is een belangrijke troef voor de gemeente Utrecht. Hiermee onderscheidt Utrecht zich van andere grote steden. Het is zaak de aandacht voor kunst in de openbare ruimte te behouden en indien mogelijk uit te breiden. Dit vraagt om een visie, waarbij de sector musea en beeldende kunst belangrijke input kan leveren en in ieder geval bij betrokken dient te zijn. Kunst in de openbare ruimte bereikt mensen die door de gevestigde instellingen niet altijd bereikt worden. Kunst in de openbare ruimte voegt een dimensie toe aan het stedelijk landschap, draagt bij aan een aangename woon- en leefomgeving en maakt de stad extra aantrekkelijk voor bezoekers. Kortom dit biedt mogelijkheden om kunst in de openbare ruimte een belangrijke rol te laten spelen in de marketing en publiciteit voor de sector musea en beeldende kunst in Utrecht.
13. Juist beeldend kunstenaars kunnen processen in gang zetten om slimme en duurzame oplossingen te vinden voor de vraagstukken die spelen bij gebiedsontwikkeling. Hier zou de gemeente veel meer gebruik van kunnen maken door kunstenaars te betrekken bij de beleidsontwikkeling en ze in contact te brengen met beleidsmakers, planologen, wetenschappers, etc. Kunstenaars zijn in staat om ideeën te ontwikkelen in een tijd van snelle verandering. Zij hebben een groot scheppend vermogen waardoor zij een concrete vertaling

kunnen geven aan hun verbeelding. Geef de culturele sector een voorname plek in de planvorming. Creatieve geesten staan klaar om de duurzame, culturele stad van de toekomst vorm te geven. Bij de aanpak van lastige dossiers zoals de verkeerscirculatie, de grote hoeveelheid fietsen in stad, de toename van de toeristenwinkels, de duurzaamheidsambities en de democratische agenda kan meer gebruik gemaakt worden van het enorme creatieve potentieel van de stad. Samen met wetenschappers en bedrijven kunnen kunstenaars en creatieven innovatieve oplossingen aandragen voor grootstedelijke knelpunten. Een begin is gemaakt met het Department of Search in het Utrecht Science Park.

14. Er is een grote en groeiende ruimtevraag vanuit de cultuursector en er zijn veel kansen voor het realiseren van meerwaarde op gebiedsniveau met de ontwikkeling van creatieve broedplaatsen. Dit betekent de volgende opgave: het bieden van ruimte aan de creatieve sector in de gebiedsontwikkelingen waar Utrecht de komende decennia voor staat. In het onderzoek van Bureau Buiten werd geconstateerd dat er in Utrecht een goede uitgangspositie is, doordat de creatieve sector in alle ontwikkelvisies als kansrijke of gewenste doelgroep wordt genoemd. Het is nu zaak om van daaruit door te pakken. De sector musea en beeldende kunst is bereid de uitdaging aan te gaan.
15. Bij de bijeenkomsten waren nauwelijks deelnemers aanwezig van buiten de sector musea en beeldende kunst. Het zou interessant zijn om, nadat de sectoranalyse is vastgesteld, nog een aantal aanvullende bijeenkomsten te organiseren met deelnemers vanuit zorginstellingen met een kunstprogramma, scholen, commerciële ondernemingen met een eigen kunst(subsidie)beleid, maar ook opiniemakers, kunstcritici, planologen, architecten en andere makers uit de creatieve industrie. Doel van de bijeenkomst(en) is om meer zicht te krijgen op mogelijke blinde vlekken of gemiste kansen in het huidige en toekomstige beleid voor de sector musea en beeldende kunst. Zo zou gekeken kunnen worden naar de waarde van musea en beeldende kunst in andere domeinen of sectoren in de samenleving. Bijvoorbeeld in de zorg, bij het bestrijden van maatschappelijke problemen als werkeloosheid, eenzaamheid of bij het oplossen van planologische vraagstukken. Het opzetten van projecten op het snijvlak van kunst/cultuur en andere maatschappelijke domeinen is vaak lastig, omdat er geen goede structuur voor bestaat. De samenwerking tussen overheden en maatschappelijke organisaties kan verbeterd worden en er liggen nog veel kansen om de waarde van cultuur in het algemeen en van de beeldende kunst in het bijzonder voor de samenleving te vergroten door cultuur in te zetten in andere domeinen.
16. Een ontwikkeling waarmee ook de sector musea en beeldende kunst de komende jaren te maken krijgt is het toenemende belang van stedelijke regio's. De verwachting is dat dergelijke regio's goed in staat zijn om hun culturele voorzieningen af te stemmen op de samenstelling en behoeften van de bevolking, en op de aanwezige maatschappelijke en economische infrastructuur. Met de opname van een regionale culturele infrastructuur in het landelijke cultuurbestel wil de Raad voor Cultuur (Cultuur voor stad, land en regio, 2017) dat er meer erkenning en financiering komt voor het culturele aanbod in de regio. Stedelijke regio's spelen een sleutelrol bij het inspelen op deze trends en ontwikkelingen. Zo'n regio vormt een cultureel ecosysteem waarin makers, culturele instellingen en overheden, in nauwe samenwerking met elkaar, rekening kunnen houden met de samenstelling en behoeften van de bevolking, met de identiteit en verhalen uit de stad/regio, en met het lokale klimaat voor de makers en

kunstenaars. Het cultuurbeleid is echter sterk nationaal georiënteerd en vooral gericht op individuele instellingen, niet op de samenhang van culturele voorzieningen. Beleid en geldstromen versterken elkaar in de praktijk nog onvoldoende. De raad pleit voor een cultuurbeleid waarin meer rekening wordt gehouden met regionale keuzes, zodat er lokaal een zinvolle discussie op gang kan komen over de betekenis en invulling van het culturele aanbod. Tegen deze achtergrond brengt de Raad in 2017 en 2018 een aantal sectorverkenningen uit. De verkenning van de sector musea en beeldende kunst is in de maak, de publicatiedatum is nog niet bekend. De verkenning zal naar verwachting interessante aanknopingspunten bieden voor de nu voorliggende Utrechtse sectoranalyse musea en beeldende kunst.

Bijlage 1 – Gesprekspartners

Deelnemers aan sessie 1 – 20 september 2017

#	Naam	Organisatie
1	Mitchel Breed	Das Spectrum
2	Niek van der Meer	Casco
3	Radna Rumping	ABKV
4	Arjon Dunnewind	Impakt
5	Imke Ruigrok	Fuel Projects/HKU
6	Frank Koolen	HKU
7	Femke Rotteveel	Fotodok
8	Cathelijne Dapiran	Dapiran Art Project Space
9	Petra Blok	Tweetakt
10	Maria Hlavajova	BAK
11	Jelmer Jepsen	Gemeente Utrecht
12	Jan-Willem van Giessen	Berenschot
13	Lonneke Broeks	Berenschot
14	Evie Schellekens	Berenschot

Deelnemers aan sessie 2 – 21 september 2017

#	Naam	Organisatie
1	Jaap Röell	Galeriehouder, KuuB
2	Peter van der Horst	Zelfstandig beeldend kunstenaar
3	Dina Ziad	A014
4	Kostana Banovic	Beeldende kunstenaar adviescommissie projectsubsidies gemeente Utrecht
5	Jeroen Hermkens	Beeldend kunstenaar
6	Pim Tieland	Das Spectrum
7	Lotte van Laatum	Designstudio Lotte van Laatum
8	Daan Brammer	Exbunker/ Art Utrecht
9	Valerie Drost	Gemeente Utrecht - Toerisme
10	Florens Booij	Gemeente Utrecht
11	Jan-Willem van Giessen	Berenschot
12	Lonneke Broeks	Berenschot
13	Evie Schellekens	Berenschot

Deelnemers sessie 3 – 16 oktober

#	Naam	Organisatie
1	Bart Rutten	Centraal Museum
2	Marieke van Schijndel	Museum Catharijneconvent
3	Bas Nugteren	Sonnenborgh - Museum & Sterrenwacht
4	Albert van Wersch	Nederlands Volksbuurtmuseum
5	Florens Booij	Gemeente Utrecht
6	Jan-Willem van Giessen	Berenschot
7	Lonneke Broeks	Berenschot

Geïnterviewde personen

- Frank Koolen – HKU
- Maria Hlavajova – BAK
- Monique Dirven – Projectleider Kunst in de Openbare Ruimte Utrecht
- Niki Smit – Monobanda Play
- Marco Grob – Centraal Museum

Bijlage 2 – Bronnen en aanvullend materiaal

- Advies Commissie Cultuurnota 2017-2020
- Advisering Raad voor Cultuur 2015 en over 2017-2020
- Visiedocument Utrechtse musea 2017-2020 Waarde voor Utrecht, SUM 2016
- Cultuurkaart Utrecht, Atlas voor Gemeenten, rapportage mei 2017
- Uitvoeringsnota Kunst in de Openbare Ruimte 2017-2020
- Utrecht Monitor 2017
- Nota Subsidievoorstellen 2017-2020
- Over het Voetlicht - rapport Commissie ter Horst, 2015
- Economische ontwikkelingen in de cultuursector 2009-2015, APE en Dialogic, 2016
- Een bloeiende creatieve industrie in een levendige stad, de meerwaarde van creativiteit in gebiedsontwikkeling in Utrecht – rapport Bureau Buiten, maart 2017
- Websites van instellingen
- Programma's, brochures en nieuwsberichten van musea en beeldende kunst instellingen
- Jaarverslagen en beleidsplannen van gesubsidieerde instellingen
- *Cultuur beweegt*, brief minister Bussemaker, juni 2013
- SCP / CBS, diverse onderzoeken en cijfers met betrekking tot cultuursector
- Een bloeiende creatieve industrie in een levendige stad, Bureau Buiten in opdracht van de gemeente Utrecht, 2017
- Raad voor Cultuur, Cultuur voor stad, land en regio, november 2017